

ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ім. І. КРИП'ЯКЕВИЧА НАН УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ІВАНА ФРАНКА
ЛЬВІВСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ МУЗЕЙ
ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР
«РЯТІВНА АРХЕОЛОГІЧНА СЛУЖБА»

ВІТАЛІЙ КОНОПЛЯ, ВІКТОР ВОЙНАРОВСЬКИЙ, ЯРОСЛАВ ОНИЩУК

Черняхівське поселення Глядки у верхів'ї Південного Бугу

Львів - 2004

ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ім. І. КРИП'ЯКЕВИЧА НАН УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ІВАНА ФРАНКА
ЛЬВІВСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ МУЗЕЙ
ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР
«РЯТІВНА АРХЕОЛОГІЧНА СЛУЖБА»

ВІТАЛІЙ КОНОПЛЯ, ВІКТОР ВОЙНАРОВСЬКИЙ, ЯРОСЛАВ ОНИЩУК

Черняхівське поселення Глядки у верхів'ї Південного Бугу

Львів - Новий час - 2004

УДК 903.2 (477.43)

ББК 63.4 (4УКР-4ХМЕ)-41

Конопля В., Войнаровський В., Онищук Я. Черняхівське поселення
Глядки у верхів'ї Південного Бугу. Львів: Новий час, 2004. 59 с.

В роботі публікуються результати археологічних розкопок на поселенні черняхівської культури в с. Глядки Волочиського р-ну Хмельницької обл., проведені у 1997 р. Південно-Бузькою госпдоговоріною експедицією Науково-дослідного центру «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України.

Рекомендовано для археологів, істориків, краєзнавців, студентів історичних факультетів вищих навчальних закладів.

Друкується за рішенням Науково-методичної ради
Львівського історичного музею

Рецензенти: Роман Берест, кандидат історичних наук
Терський Святослав, кандидат історичних наук

Відповідальні за випуск: Олена Роман, Олег Осаульчук

Комп'ютерний набір і макетування: Ярослав Онищук

© В.Конопля, В.Войнаровський, Я.Онищук

Черняхівська культура, без якої неможливе відтворення історії Східної Європи першої половини I тис. н.е., охоплює майже всю лісостепову і частину степової зон України від Прикарпаття до вододілу Дніпра і Дону, значну площу Молдови і Румунії, сягаючи на південному заході Дунаю¹. Систематичне і масштабне дослідження її старожитностей розпочалось після Другої світової війни. Відтоді картографовано понад три тисячі поселень і могильників, результати вивчення яких опубліковано в ряді узагальнюючих праць². Дискусія про час існування і, особливо, етнічну належність населення цієї культури триває й досі, а тому відкриття і обстеження її нових пам'яток в якійсь мірі проливають світло на вирішення і цієї проблематики. Це, зокрема, стосується черняхівського поселення, що знаходиться на західній околиці с.Глядки Волочиського району Хмельницької області (див. карту), котре досліджувалося рятівними розкопками Південно-Бузької госпдогвірної експедиції Науково-дослідного центру «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України восени 1997 р.*

Пам'ятка розташована в уроч. «Петрова криничка» і займає рівну ділянку лугової тераси лівого берега р. Південний Буг висотою до 1 м над рівнем колись широкого, а нині заболоченого річища із заростями очерету і вербових чагарників. Грунт в даному місці належить до типу лугових чорноземів.

Територія поселення задернована, а його більш-менш реальні розміри встановлено за допомогою шурфів з певними інтервалами між ними, а також на підставі спостережень за викидами з кротовин, в яких траплялись дрібні уламки черняхівських посудин. Орієнтовно площа пам'ятки займає смугу довжиною до 0,3 км, що тягнеться від села у західному напрямку до сусіднього населеного пункту Кушівка.

* Окрім авторів, у дослідженні пам'ятки приймав участь молодший науковий співробітник відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України **Олександр Овчінніков**, пам'яті якого присвячується дана публікація.

П'ятьма розкопами (40, 72, 168, 140 і 48 кв. м) досліджено загалом 468 кв.м території. Сукупно із сімома шурфами вивчена площа поселення становила 496 кв. м. Стратиграфія пам'ятки в основному однакова в різних місцях селища і зводиться до наступного. Від дернового пласту товщиною до 5 см йде верства чорнозему, рівень залягання якого від денної поверхні сягає позначок 0,5-0,8 м. Нижче він переходить у відносно тонке (до 0,2 м) підгрунття (сіро-жовтий суглинок), котре підстиляє материкова глина вохрового кольору з горизонтальними прошарками оглеєного світло-коричневого піску. Культурний шар простежено до відміток 0,45-0,5 м від сучасного рівня ґрунту.

В процесі дослідження пам'ятки виявлено три заглиблені споруди, що знаходились в розкопах №№2, 3 і 4.

Контури споруди №1 (розкоп 2) простежено на глибині 0,35 м від сучасної поверхні. Овальна у плані яма діаметром 4,1 x 3,75 м мала трьохступінчасте дно, зафіксоване на відмітках 1,05, 1,1 та 1,25 м. Стіни об'єкта, який вкопано у материк до рівня 0,45 м, майже прямовисні (рис. 1). Його заповнення складалось з гумусованого чорнозему, котрий вміщав вуглики, дрібні шматочки глиняної обмазки, уламки посуду, цілі і фрагментовані тваринні кістки.

Споруду №2 (розкоп 3) підпрямокутної форми із заокругленими кутами, орієнтованими за сторонами світу, розміром 10,8 x 11,4 м, обнесено по периметру рівчаком шириною 0,5-0,6 м, що заходив у материк до глибини 0,8-0,95 м від сучасного рівня ґрунту (рис. 2). У трьох місцях поза нею на рівні 0,40 м виявлено два скупчення кераміки, а у східному куті на аналогічній відмітці – три розвали перепаленої глини, що, ймовірно, лишились від опалювального пристрою. У західному куті споруди знаходилась округла у плані яма діаметром 2,6 м і глибиною 1,2 м, в південній частині якої було зроблене овальне двоступінчасте заглиблення розміром 1,35 x 0,9 м і глибиною 1,44 та 1,58 м.

В заповненні досліджуваної споруди знайдено значну кількість керамічних та остеологічних матеріалів.

Споруда №3 (розкоп 4) мала в плані вісімкоподібний вигляд і була орієнтована довшою віссю по лінії схід–захід (рис. 3). Камери будівлі розмежовані дугоподібним рівчаком. Менший півкруг мав розмір 5,75 x 5 м. У більшого, теж, очевидно, округлого, діаметром до 7 м, контури східної стінки не простежено з огляду на відсутність рівчака, що був, ймовірно, у цьому місці зовсім плитким. Рівне дно споруди знаходилось на позначках 0,5-0,65 м від денної поверхні, а периметр ооконтурений вкопаним у материк рівчаком шириною 0,35-0,4 м і глибиною від 0,65 до 0,9 м. У двох випадках в рові зафіксовано ямки від, ймовірно, опорних стовпів будівлі, діаметром 0,25 м і глибиною 0,1 м від рівня дна рівчака.

Розкопками поселення Глядки здобуто значну кількість археологічних знахідок, які здебільшого належать уламкам кружального (2857 екз.) і ліпного (236 екз.) посуду. Крім них знайдено глиняні тягарці до ткацького верстата (2 екз.), цілі і фрагментовані бруски з піщаника для загострення металевих знарядь (5 екз.), фрагмент скляної намистини, шматки залізних шлаків і кістки тварин.

Нижче наводимо опис рухомого матеріалу, насамперед кераміки, що надавалась для реконструкції форм.

РОЗКОП 1.

1. Верхня частина біконічної миски з діаметром горловини 13,5 см і товщиною стінок 4-5 см (рис. 4:8). Вінця виробу заокруглені. Глиняна маса сіро-жовта, відмулена, а зовнішня поверхня лискована.

2. Верхня частина біконічної миски діаметром 18 см, вінця потовщені та заокруглені (рис. 7:1). Посудина декорована горизонтальним пружком. Стінки мають товщину 4-6 мм. Глиняна маса темно-сіра, відмулена. Зовнішня поверхня лискована.

3. Уламок вінець з Г-подібним краєм від приземкуватого горщика діаметром 14 см (рис. 7:2). Їх зріз заокруглений і дещо відтягнутий догори щодо поздовжньої осі тулуба. Зовнішня поверхня сірого кольору, згладжена. Глиняна маса відмулена.

4. Уламок опуклобокого денця на піддоні діаметром 11 см і товщиною стінок 7-8 мм (рис. 7:3). Поверхня знахідки згладжена, а її глиняна маса відмулена.

5. Верхня частина широкогорлої опуклобокої миски з діаметром заокруглених і незначно опуклих вінць 17,5 см (рис. 7:4). Вона орнаментована двома горизонтальними рядками пружків. Зовнішня поверхня темно-сіра, лискована, глиняна маса – сірого кольору, відмулена. Стінки мають товщину 6 мм.

6. Верхня частина банкподібної посудини з легко відігнутими та заокругленими вінцями діаметром 16 см (рис. 7:5). Зовнішня поверхня знахідки лискована, темно-сірого кольору. Глиняна маса відмулена. Товщина стінок становить 6-7 мм.

7. Фрагмент середньої частини опуклобокої посудини (корчага ?) з товщиною стінок 8-12 мм і діаметром 42,5 см (рис. 7:6). Знахідка декорована двома горизонтальними рядами врізних борозенок. Глиняна маса відмулена, а зовнішня поверхня – сірого кольору, згладжена.

8. Уламок денця посудини діаметром 11 см (рис. 7:7), яке

має товщину 8 мм. Поверхня сірого кольору, згладжена. Глиняна маса містить домішку дрібного піску і подрібненого шамоту.

9. Фрагмент шіфоса діаметром 40 см і товщиною стінок 8-9 мм (рис. 7:8). Знахідка орнаментована врізними хвилястими борозенками, що оперізують верхню частину виробу. Глиняна маса сіро-жовта, відмулена і містить домішку дрібного піску. Зовнішня поверхня згладжена.

10. Уламок денця на кільцевому піддоні діаметром 11 мм і товщиною 9-10 мм (рис. 7:9). Поверхня знахідки згладжена, сірого кольору. Очищена глиняна маса містить домішку середньозернистого піску і подрібненого шамоту.

11. Уламок денця на кільцевому піддоні діаметром 11,5 см (рис. 7:10). Воно ледь опукле і має товщину 8 мм. Стінки тулуба товщиною 9-11 мм, згладжені. Відмулена глиняна маса сірого кольору.

12. Середня частина горщика діаметром 24 см (рис. 7:11). Глиняна маса цеглового кольору, відмулена. Зовнішня поверхня темно-сіра, лискована. Товщина стінок становить 6-7 мм.

13. Уламок вінець есоподібного у профілі горщика, декорованого горизонтальним пружком (рис. 10:1). Край горловини діаметром 18 см потовщений і заокруглений. Стінки мають товщину 7 мм. Сіра глиняна маса відмулена. Зовнішня поверхня згладжена.

14. Середня частина опуклобокої миски діаметром 20 см (рис. 10:2). Вона декорована двома горизонтальними пружками. Товщина стінок коливається в межах 6-7 мм. Зовнішня поверхня лискована, а сіра глиняна маса – відмулена.

15. Уламок вінець опуклобокого горщика, Г-подібні вінця якого заокруглені і мають діаметр 20 см (рис. 10:4). Під ними розміщено пружок. Чорна поверхня посудини згладжена, а глиняна маса містить інтенсивну домішку дрібного піску. Стінки мають товщину 4-5 мм.

16. Верхня частина банкоподібного горщика з відігнутими назовні вінцями діаметром 18 см (рис. 11:1). Вони овальні у перетині, а їх зріз заокруглений. Стінки мають товщину 5-6 мм. Зовнішня поверхня знахідки лискована, а глиняна маса – сіра і відмулена.

17. Середня частина горщика діаметром 19 см (рис. 11:2), орнаментована горизонтальним пружком. Товщина стінок становить 5-7 мм. Зовнішня поверхня покрита сіро-жовтим ангобом. Глиняна маса темно-сірого кольору, відмулена.

18. Верхня частина біконічної миски із заокругленим краєм вінець діаметром 18,5 см (рис. 11:3). Горловина нахилена до поздовжньої осі посудини, її стінки мають товщину 7 мм. Сіра поверхня знахідки згладжена. Глиняна маса відмулена.

19. Верхня частина опуклобокої миски з Т-подібним у профілі краєм вінець діаметром 22 см (рис. 12:5). Стінки мають товщину 4-5 мм. Темно-сіра зовнішня поверхня лискована. Глиняна маса відмулена.

20. Середня частина глека, верхня сторона якого декорована різними прямими борозенками (рис. 12:10). При переході шийки в тулуб (діаметр у даному місці сягає 10,5 см) знаходиться пружок. Товщина стінок коливається в межах 6-8 мм. Відбита ручка була овальною у перетині. Глиняна маса глечика сіра, відмулена, а його поверхня згладжена.

21. Верхня частина опуклобокої миски з косо зрізаними вінцями діаметром 20,5 см, що мають відігнутий назовні край (рис. 13:3). В районі плічок проходить різна борозенка. Глиняна маса сіро-рожева, відмулена. Зовнішня і внутрішня поверхні зафарбовані у темно-сірий колір, лисковані.

22. Нижня частина біконічної миски (рис. 13:7). Діаметр максимально опуклої сторони тулуба складає 25 см. Дно злегка опукле і має діаметр 10 см. Товщина стінок коливається в межах 5-

6 мм. Глиняна маса знахідки сіра, відмулена. Зовнішня поверхня лискована.

23. Нижня частина горщика з прямим і незначно увігнутим дном діаметром 7,5 см (рис. 14:4). Його товщина становить 7 см. Зовнішня поверхня виробу згладжена. Сіра глиняна маса відмулена. Стінки тулуба мають товщину 7-8 мм.

24. Верхня частина есоподібного у профілі горщика з діаметром горловини 15,5 см і товщиною стінок 8 мм (рис. 14:6). Край вінець заокруглений і злегка опуклий. Сіра глиняна маса відмулена і містить домішку дрібного піску. Зовнішня поверхня згладжена.

25. Верхня частина горщика біконічної форми з діаметром горловини 14 см і товщиною стінок 6-7 мм (рис. 14:8). Край вінець дещо опуклий і заокруглений. Згладжена поверхня виробу орнаментована врізними прямими борозенками. Глиняна маса сірого кольору містить домішку дрібного піску і подрібненого шамоту.

26. Фрагмент горловини горщика діаметром 24 см і товщиною стінок 12-15 мм (рис. 14:10). Зовнішня поверхня виробу орнаментована лискованими концентричними кругами і вертикальними смужками чорного кольору. Глиняна маса темно-сіра, відмулена. Зовнішня поверхня обличкована сіро-жовтим ангобом.

27. Середня частина посудини діаметром 32 см і товщиною стінок 6-7 мм (рис. 15:2). Лискована зовнішня поверхня декорована пружком і врізною борозенкою. Глиняна маса сіра і відмулена.

28. Уламок вінець горщика з дещо потовщеним та заокругленим краєм діаметром 18 см (рис. 15:9). Поверхня посудини згладжена, а її глиняна маса сіро-жовтого кольору, відмулена.

29. Уламок вінець миски діаметром 21 см (рис. 16:2), край яких відігнуто назовні. Глиняна маса темно-сірого кольору,

відмулена, а зовнішня поверхня – лискована.

30. Опуклобоккий горщик (верхня частина втрачена) з денцем на піддоні, що має діаметр 10 см (рис. 16:4). Плічка посудини діаметром 18 см розхилені. Товщина стінок – 6-7 мм. Зовнішня поверхня сірого кольору, лискована. Глиняна маса відмулена.

31. Нижня частина горщика з рівним і незначно увігнутим до середини дном, котрий має діаметр 9 см (рис. 17:1). Товщина стінок коливається в межах 6-8 мм. Зовнішня поверхня чорного кольору зглажена, глиняна маса – темно-сіра, містить домішку середньозернистого піску, а також подрібненого шамоту.

32. Нижня частина посудини (можливо, миска), дно якої на кільцевому піддоні має діаметр 9 см (рис. 17:2). Товщина лискованих стінок сіро-жовтого кольору становить 5 мм. Сіра глиняна маса відмулена. В центрі денця, із зовнішньої сторони, за допомогою різчика-штампа прокреслено семикутну зірку, оконтурену декількома концентричними борозенками.

33. Середня частина глечика (ручка відбита) з діаметром тулуба 21 см (рис. 17:3). Стінки мають товщину 6-8 мм. Ручка у перетині була петельчастою. Поверхня виробу зглажена. Глиняна маса сіра і відмулена.

34. Ребриста миска з незначно відігнутими назовні та заокругленими вінцями діаметром 11,5 см (рис. 17:4). Стінки мають товщину 5-6 мм. Дно відсутнє. Зовнішня поверхня лискована. Глиняна маса відмулена і забарвлена в сірий колір.

35. Фрагмент середньої частини біконічної посудини (вази ?) діаметром 36 см із залишком петельчастої ручки, декорованої паралельними нарізками (рис. 17:5). Стінки мають товщину 6 мм. Сіра зовнішня поверхня лискована, а глиняна маса відмулена.

36. Верхня частина банкоподібного горщика з потовщеним краєм прямих і відігнутих назовні вінець діаметром 18 см (рис. 17:6). Стінки мають товщину 5 мм. Їх поверхня темно-сірого

кольору, згладжена. Глиняна маса містить домішку дрібного піску і подрібненого шамоту.

37. Уламок вінець горщика діаметром 24 см (рис. 17:7). Їх край заокруглений, злегка опуклий і відігнутий назовні. Стінки виробу мають товщину 5 мм. Глиняна маса сіра, відмулена, а зовнішня поверхня лискована.

38. Верхня частина опуклобокої миски діаметром 24 см (рис. 18:3) з незначно відігнутими назовні вінцями із заокругленим краєм. Поверхня знахідки лискована і декорована трьома горизонтальними рядами пружків. Глиняна маса сірого кольору, відмулена.

39. Уламок вінець горщика, виготовленого на слаборотачійному гончарному крузі (рис. 19:3). Діаметр заокруглених і відігнутих назовні вінець складає 13 см. Горловина низька, тулуб опуклий. Глиняна маса сіра, містить домішку піску і подрібненого вапняку. Зовнішня поверхня дещо горбкувата.

РОЗКОП 2.

1. Верхня частина опуклобокої чаші з косо зрізаним краєм вінець діаметром 18 см (рис. 10:3). Товщина стінок 7 мм. Глиняна маса сіра, відмулена. Зовнішня поверхня лискована.

2. Ребриста миска з увігнутою верхньою частиною, заокруглені вінця якої мають діаметр 15 см (рис. 5:3) Товщина стінок становить 4-6 мм. Денце діаметром 4 см сформоване на кільцевому піддоні. Воно пряме і має пружок на зовнішній поверхні. Глиняна маса лискованої посудини сірого кольору, відмулена.

3. Верхня частина ребристої миски з невисокою верхньою частиною діаметром 20 см і товщиною стінок 3-4 мм (рис. 6:1). Темно-сіра глиняна маса відмулена. Зовнішня поверхня згладжена.

4. Верхня частина широкогорлого приземкуватого горщика

з діаметром потовщених і заокруглених вінець 19 см (рис. 6:3). Товщина стінок складає 5-7 мм. Сіра глиняна маса відмулена, а зовнішня поверхня згладжена.

5. Середня частина опуклобокої чаші з діаметром тулуба 28 см (рис. 9:4), що має товщину стінок 6-8 мм. На плічках посудини розміщені два валикоподібні виступи. Глиняна маса сірого кольору відмулена, а зовнішня поверхня згладжена.

6. Верхня частина ребристої миски з невисокою і увігнутою до середини горловиною діаметром 25,5 см (рис. 12:3). Край вінець заокруглений. Стінки мають товщину 5-6 мм. Глиняна маса відмулена, а зовнішня поверхня сірого кольору згладжена.

7. Фрагмент середньої частини опуклобокої посудини діаметром 41 см з товщиною стінок 10-12 мм (рис. 12:6). Знахідка орнаментована врізною хвилеподібною борозенкою. Глиняна маса відмулена і містить домішку дрібного піску. Зовнішня поверхня темно-сірого кольору згладжена.

8. Фрагмент середньої частини опуклобокої посудини (піфоса?), декорованої на зовнішній поверхні горизонтальною і хвилеподібними врізними борозенками (рис. 12:8). Глиняна маса темно-сірого кольору, відмулена, а зовнішня поверхня – сіро-жовтого кольору, лискована. Стінки мають товщину 5 мм.

9. Верхня частина есоподібного у профілі горщика з діаметром горловини 14,5 см і товщиною стінок 7 мм (рис. 13:8). Вінця невеликі, прямі і мають із внутрішньої сторони горизонтальну борозенку. Сіра глиняна маса містить домішку середньозернистого піску і подрібненого шамоту. Зовнішня поверхня згладжена.

10. Середня частина біконічної миски діаметром 26 см і товщиною стінок 4-5 мм (рис. 13:10). Темно-сіра зовнішня поверхня посудини лискована. У зламі черепок сіро-рожевий. Глиняна маса відмулена.

11. Верхня частина горщика з невисокою горловиною діаметром 16 см та потовщеними манжетоподібними вінцями, під якими знаходиться пружок. Товщина стінок 8 мм (рис. 14:7). Сіра глиняна маса містить домішку дрібнозернистого піску і подрібненого шамоту. Зовнішня поверхня згладжена.

12. Верхня частина широкогорлого горщика з нахиленими до середини і злегка опуклими стінками горловини товщиною 5 мм (рис. 14:8). Вінця діаметром 19 см косо зрізані, прямі та відігнуті назовні. Глиняна маса сірого кольору відмулена, а зовнішня поверхня згладжена.

13. Уламок вінець есоподібного у профілі горщика діаметром 14 см і товщиною стінок 7 мм (рис. 15:1). Глиняна маса відмулена і містить домішку дрібнозернистого піску. Зовнішня поверхня сірого кольору згладжена.

14. Верхня частина опуклобокого горщика з діаметром горловини 17,5 см і товщиною стінок 5 мм (рис. 15:5). Край вінець потовщений і має округлий профіль. Глиняна маса сірого кольору містить домішку піску і подрібненого шамоту. Зовнішня поверхня згладжена.

15. Уламок вінець банкоподібної посудини діаметром 18 см і товщиною стінок 5 мм (рис. 15:6). Глиняна маса відмулена, а темно-сіра зовнішня поверхня лискована.

16. Верхня частина банкоподібної посудини з косозрізаними і Т-подібними у профілі вінцями діаметром 18,5 см (рис. 15:7). Товщина стінок становить 4 мм. Глиняна маса сірого кольору містить домішку дрібнозернистого піску і подрібненого шамоту. Зовнішня поверхня згладжена.

17. Уламок плоского денця діаметром 9 см і товщиною 11 см, глиняна маса якого відмулена. Зовнішня поверхня лискована (рис. 15:8).

18. Нижня частина посудини з плоским денцем діаметром

11 см і товщиною 7 мм (рис. 15:10). Глиняна маса відмулена. Зовнішня поверхня темно-сірого кольору, згладжена.

19. Верхня частина опуклобокої миски з потовщеним і заокругленим краєм горловини діаметром 19 см (рис. 16:1). Вона орнаментована трьома рядами пружків. Товщина стінок становить 6 мм. Відмулена глиняна маса знахідки має цегловий колір, а лискована зовнішня поверхня – сірий.

20. Верхня частина банкоподібної посудини з T-подібними вінцями діаметром 19 см і товщиною стінок 5-6 мм (рис. 16:3). Темно-сіра глиняна маса відмулена, а зовнішня поверхня лискована.

21. Верхня частина широкогорлого горщика з аналогічним попередній посудині, профілем краю вінець діаметром 19 см і товщиною стінок 6-7 мм (рис. 16:7). Глиняна маса темно-сірого кольору, відмулена, а зовнішня поверхня – лискована.

22. Фрагмент середньої частини опуклобокої посудини (піфос ?) діаметром 45 см і товщиною стінок 12-20 мм (рис. 16:9). Вона прикрашена жолобками-канелюрами, над якими знаходиться фриз шириною 3 см. Останній декоровано хвилеподібною врізною борозенкою. Глиняна маса виробу сірого кольору, відмулена. Зовнішня поверхня згладжена.

23. Уламок нижньої частини посудини з прямим і потовщеним до краю денцем діаметром 14 см і товщиною 5 мм (рис. 16:11). Стінки тулуба становлять 11-18 мм. Глиняна маса сірого кольору, відмулена, а зовнішня поверхня згладжена.

24. Уламок намистини із світло-зеленого прозорого скла діаметром, правдоподібно, 2,5 см і товщиною 11-13 мм (рис. 17:9).

25. Фрагмент точильного бруска із сірого пісковика (рис. 17:10). Знаряддя має трапецієподібну форму. На одній із поверхонь залишився поздовжній рівчак-жолобок від загострення металевих предметів.

26. Верхня частина опуклобокої миски з відігнутими назовні

і дещо увігнутими вінцями діаметром 26 см (рис. 18:2). Товщина стінок становить 6-7 мм. Темно-сіра зовнішня поверхня лискована. Глиняна маса відмулена.

27. Верхня частина есоподібного у профілі горщика з діаметром горловини 13 см і товщиною стінок 6-8 мм (рис. 19:1). Вінця мають прямий і незначно увігнутий край. Плічка високі. Глиняна маса темно-сірого кольору містить домішку дрібного піску і подрібненого вапняку. Зовнішня поверхня згладжена.

28. Верхня частина есоподібного у профілі горщика з манжетоподібним краєм вінець діаметром 16,5 см і товщиною стінок 7 мм (рис. 19:8). Відмулена глиняна маса сірого кольору містить домішку дрібного піску. Зовнішня поверхня згладжена.

29. Уламок ручки амфори або глечика, декорованої різними прямими борозенками (рис. 21:1). Діаметр горловини посудини складає 3,5 см. Глиняна маса сіро-рожева і містить інтенсивну домішку дрібного піску, шерехата на дотик. Ангоб, очевидно, змитий. Перетин ручки овальний. Стінки мають товщину 7-10 мм.

РОЗКОП 3.

1. Верхня частина ребристої миски із заокругленим і потовщеним краєм вінець діаметром 15,5 см (рис. 4:2). Стінки мають товщину 4-5 мм. Сіра глиняна маса відмулена, а зовнішня поверхня згладжена.

2. Приземкувата опуклобока чаша з діаметром заокруглених вінець 21 см і денця на кільцевому піддоні 16,5 см (рис. 4:9). Останнє має товщину 4 мм і дещо увігнуте до середини. Товщина стінок тулуба становить 4-5 мм. Верхня частина посудини злегка опукла і декорована під зрізом вінець горизонтальним пружком. Глиняна маса темно-сірого кольору, відмулена, а зовнішня поверхня лискована.

3. Ребриста миска з відігнутими назовні вінцями діаметром

14 см, край яких заокруглений (рис. 5:4), а стінки мають товщину 4-6 мм. Денце на кільцевому піддоні, пряме. Зовнішня поверхня посудини лискована і зафарбована у темно-сірий колір. Вона прикрашена двома горизонтальними пружками і злегка прокресленою хвилеподібною борозенкою. Глиняна маса цеглового кольору, відмулена.

4. Опуклобока миска з широкою горловиною діаметром 12,5 см і товщиною стінок 5мм (рис. 5:6). Висота посудини становить 8,5 см, а діаметр денця на кільцевому піддоні складає 5,5 см. Останнє плоске і має товщину 5 мм. Глиняна маса відмулена, а сіра зовнішня поверхня згладжена.

5. Гострореберчаста миска з косо зрізаним і потовщеним краєм вінець діаметром 18 см та товщиною стінок 6-8 мм (рис. 6:9). На плічках посудини з лискованою темно-сірою поверхнею є неширокий фриз. Глиняна маса відмулена. Злегка увігнуте до середини дно товщиною 7 мм сформоване на кільцевому піддоні і має діаметр 10 см.

6. Середня частина опуклобокого горщика з діаметром максимального вигину тулуба 12 см і товщиною стінок 4-5 мм (рис. 12:2). Відмулена глиняна маса має цегловий колір, а зовнішня поверхня згладжена і незначно горбкувата.

7. Верхня частина есоподібного у профілі горщика з потовщеним і заокругленим краєм вінець діаметром 15 см і товщиною стінок 6-7 мм (рис. 13:2). Глиняна маса темно-сірого кольору містить інтенсивну домішку дрібнозернистого піску та подрібнених шамоту і вапняку. Зовнішня поверхня згладжена.

8. Есоподібний у профілі горщик без вінець з діаметром максимально опуклої частини тулуба 13,5 см (рис. 13:4). Він декорований двома прямими врізними борозенками. Глиняна маса темно-сірого кольору містить домішку дрібнозернистого піску і подрібненого шамоту. Зовнішня поверхня згладжена.

9. Уламок плоского денця діаметром 9 см і товщиною 7 мм, глиняна маса якого відмулена, а зовнішня поверхня згладжена (рис. 13:9).

10. Верхня частина есоподібного у профілі горщика з косо зрізаним і потовщеним краєм вінець діаметром 26,5 см і товщиною стінок 6 мм (рис. 15:3). Глиняна маса темно-сірого кольору містить домішку дрібно- та середньозернистого піску, а також подрібненого шамоту. Структура її крихка, що пояснюється недостатньо проведеним випалом. Зовнішня поверхня згладжена і злегка горбкувата.

11. Нижня частина опуклобокої посудини на кільцевому піддоні діаметром 10 см (рис. 15:4). Плоске денце має товщину 4 мм. Глиняна маса темно-сірого кольору, відмулена. Зовнішня поверхня вкрита ангобом.

12. Есоподібний у профілі горщик з діаметром максимально опуклої частини тулуба 26 см і товщиною стінок 5-6 мм (рис. 15:11). Вінця відсутні. Горловина злегка опукла. Глиняна маса сірого кольору відмулена, а зовнішня поверхня згладжена.

13. Верхня частина есоподібного у профілі горщика з дещо потовщеними і заокругленими вінцями діаметром 16 см і товщиною стінок 5-6 мм (рис. 19:2). Темно-сіра глиняна маса відмулена, а зовнішня поверхня лискована.

14. Верхня частина опуклобокого горщика з діаметром заокруглених вінець 15 см, під якими нанесено врізну горизонтальну борозенку (рис. 19:4). Сіра глиняна маса містить домішку середньозернистого піску та подрібненого шамоту. Зовнішня поверхня згладжена.

15. Верхня частина аналогічної за моделюванням профіля посудини з карнизоподібним краєм вінець діаметром 12 см і товщиною стінок 6 мм (рис. 19:5). Темно-сіра глиняна маса містить інтенсивну домішку дрібнозернистого піску і подрібненого вапняку.

На дотик вона шерехата.

16. Верхня частина есоподібного у профілі горщика з діаметром заокруглених і дещо потовщених вінець 15 см (рис. 19:7). Товщина стінок становить 7 мм. Глиняна маса темно-сірого кольору містить домішку дрібнозернистого піску і подрібненого шамоту. Зовнішня поверхня згладжена.

17. Есоподібний у профілі горщик висотою 24,5 см, діаметром дещо потовщених і заокруглених вінець 14,5 см та товщиною стінок 6 мм (рис. 19:10). Плоске денце діаметром 10 см має товщину 8 мм. Глиняна маса темно-сірого кольору містить домішку дрібнозернистого піску і подрібненого шамоту. Зовнішня поверхня згладжена.

18. Широкогорлий горщик з діаметром косо зрізаних і відтягнутих назовні вінець 20 см і товщиною стінок 5 мм (рис. 20:2). Висота тулуба становить 27,8 см, діаметр плоского денця товщиною 7 мм – 12,5 см. Глиняна маса сіро-жовтого кольору відмулена, а зовнішня поверхня згладжена.

РОЗКОП 4.

1. Верхня частина чаші із заокругленими і відігнутими назовні вінцями діаметром 15 см та товщиною стінок 4-5 мм (рис. 4:7). Плічка декоровані горизонтально нанесеним пружком. Глиняна маса сірого кольору відмулена, а зовнішня поверхня лискована.

2. Верхня частина ребристої миски з незначно відігнутими і заокругленими вінцями діаметром 13 см і товщиною стінок 5 мм. (рис. 5:1). На плічках виробу знаходиться декор у вигляді врізної борозенки і пружка, котрі нанесені паралельно. Глиняна маса сірого кольору відмулена, а зовнішня поверхня лискована.

3. Верхня частина ребристої миски із заокругленим краєм дещо увігнутих вінець діаметром 18 см і товщиною стінок 6 мм (рис. 6:2). Глиняна маса сіра, відмулена, а зовнішня поверхня згладжена.

4. Верхня частина широкогорлого приземкуватого горщика із заокругленими і незначно відігнутими назовні вінцями діаметром 13 см з товщиною стінок 4 мм (рис. 6:10). Горловина посудини злегка опукла. Глиняна маса сірого кольору відмулена, а зовнішня поверхня темно-сірого кольору лискована.

5. Верхня частина ребристої миски з прямими і відтягнутими назовні вінцями діаметром 23,5 см, з товщиною стінок 5-6 мм (рис. 8:2). На горловині знаходиться пружок. Глиняна маса сірого кольору відмулена, а зовнішня поверхня лискована.

6. Верхня частина широкогорлої миски з Т-подібним профілем вінець діаметром 32 см і товщиною стінок 6 мм (рис. 9:1). Стінки горловини злегка опуклі. Сіра глиняна маса відмулена, а зовнішня поверхня згладжена.

7. Середня частина опуклобокої миски діаметром 23 см і товщиною стінок 7 мм (рис. 12:7). Знахідка прикрашена горизонтально нанесеним пружком. Глиняна маса сіро-жовтого кольору відмулена, а темно-сіра зовнішня поверхня лискована.

8. Верхня частина есоподібного у профілі опуклобокого горщика з дещо потовщеними і заокругленими вінцями діаметром 14 см і товщиною стінок 6 мм (рис. 12:9). Плічка орнаментовані пружком. Глиняна маса сірого кольору відмулена, а зовнішня поверхня згладжена.

9. Верхня частина банкоподібної посудини з косо зрізаними, потовщеними, Т-подібними у профілі вінцями діаметром 22 см і товщиною стінок 6 мм (рис. 13:1). Максимально опукла частина тулуба декорована трьома горизонтально нанесеними прямими борозенками. Глиняна маса сіра, відмулена, а зовнішня поверхня лискована.

10. Середня частина ребристої миски діаметром 22 см і товщиною стінок 6 мм (рис. 13:5). В місці максимальної опуклості частини тулуба наявні два ряди врізних прямих борозенок. Глиняна

маса темно-сірого кольору відмулена, а зовнішня поверхня згладжена.

11. Фрагмент денця на кільцевому піддоні діаметром 7,5 см і товщиною 4 мм (рис. 13:11). Глиняна маса виробу сірого кольору відмулена, а зовнішня поверхня згладжена.

12. Верхня частина миски з прямими і відігнутими назовні вінцями діаметром 22 см, під якими знаходиться горизонтально нанесений пружок (рис. 14:1). Товщина стінок становить 5 мм. Глиняна маса сірого кольору, відмулена, а зовнішня поверхня лискована.

13. Верхня частина опуклобокого горщика з відігнутими назовні вінцями діаметром 15,5 см і товщиною стінок 5 мм (рис. 14:5). Глиняна маса цеглового кольору відмулена, містить домішку дрібнозернистого піску та подрібненого шамоту. Зовнішня поверхня згладжена і злегка горбкувата.

14. Фрагмент верхньої частини посудини діаметром 27 см і товщиною 6 мм (рис. 14:9). Зовнішня згладжена поверхня декорована фризом шириною 1,7 см. Глиняна маса сірого кольору відмулена.

15. Верхня частина посудини банкоподібної форми з прямими та відігнутими назовні вінцями діаметром 19 см і товщиною стінок 4 мм (рис. 16:5). Темно-сіра глиняна маса відмулена, а зовнішня поверхня лискована.

16. Два фрагменти середньої частини опуклобокої посудини діаметром 18,5 см і товщиною 8-9 мм (рис. 16:6). Вони декоровані врізними прямими борозенками. Глиняна маса сірого кольору містить домішку середньозернистого піску і подрібненого шамоту. На зглаженій зовнішній поверхні лишились кометоподібні сліди від частинок крупнозернистого піску внаслідок обточування посудини на гончарному крузі.

17. Верхня частина широкогорлого банкоподібного горщика з косо зрізаними і відігнутими назовні вінцями діаметром 24 см і

товщиною стінок 6 мм (рис. 18:1). Глиняна маса сірого кольору, відмулена, а зовнішня поверхня згладжена.

18. Нижня частина горщика діаметром 32 см та плоским дном діаметром 12 см (рис. 18:4). Товщина останнього складає 7 мм. Такі ж проміри властиві стінкам тулуба. Згладжена поверхня посудини оперізнана прямими, горизонтально нанесеними врізними борозенками. Глиняна маса цеглового кольору, відмулена.

19. Верхня частина горщика банкоподібної форми з діаметром потовщених і прямо зрізаних вінець 21 см, з товщиною стінок 6-7 мм (рис. 20:1). Глиняна маса сірого кольору, відмулена, а зовнішня поверхня згладжена.

20. Уламок ручки амфори або глечика цеглового кольору з орнаментом у вигляді врізних прямих та паралельних ліній (рис. 21:2). Глиняна маса сірого кольору, відмулена.

21. Уламок ткацького грузила цеглового кольору висотою 8,6 см з основою близькою до квадратної, розміром 7,0 x 7,2 см (рис. 21:7).

22. Фрагмент петельчастої ручки глечика з овальним перетином (рис. 21:8). Глиняна маса сірого кольору відмулена і містить домішку дрібнозернистого піску.

РОЗКОП 5.

1. Ребриста миска висотою 11,5 см з невисокою горловиною, орнаментованою з'єднаними між собою пружком та канелюрою. Вінця діаметром 20 см косо зрізані (рис. 4:1). Товщина стінок 4-7 мм. Пряме дно діаметром 8 см дещо потовщене в центрі і сформоване на кільцевому піддоні. Глиняна маса темно-сіра, відмулена. Зовнішня поверхня лискована.

2. Ребриста миска висотою 9 см із симетричним тулубом, стінки якого мають товщину 4-5 мм (рис. 4:3). Край вінець діаметром

10 см потовщений і заокруглений. Плоске дно діаметром 8 см сформоване на кільцевому піддоні. Глиняна маса сіро-жовта, відмулена. Зовнішня поверхня лискована.

3. Пропорційно сформована ребриста миска висотою 13 см, з опуклим переломом стінок товщиною 4 мм (рис. 4:4). Косо зрізаний і потовщений край вінець має діаметр 14 см. Пряме денце діаметром 7 см закінчується кільцевим піддоном. Глиняна маса темно-сіра, відмулена. Зовнішня поверхня лискована.

4. Ребриста миска з асиметрично сформованим тулубом висотою 10,5 см. Товщина стінок 5 мм. Діаметр незначно увігнутих і прикрашених пружком вінець 19 см (рис. 4:6). Аналогічний декор наявний у місці стику шийки з корпусом посудини. Пряме денце діаметром 10 см і товщиною 5 мм сформоване на кільцевому піддоні. Глиняна маса сіра, відмулена. Зовнішня поверхня лискована.

5. Уламок ребристої миски із заокругленим краєм увігнутих до середини і розхилених вінець діаметром 22 см з товщиною стінок 5-6 мм (рис. 4:5). Глиняна маса сірого кольору відмулена, а зовнішня поверхня лискована.

6. Опуклобока чаша висотою 17 см з вертикальною горловиною, що має незначно опуклі стінки товщиною 5 мм (рис. 5:2). Косо зрізаний Т-подібний край вінець досягає в діаметрі 20 см. При переході шийки в тулуб знаходиться пружок. Плоске денце діаметром 9 см сформоване на кільцевому піддоні. Глиняна маса сіро-жовта, відмулена. Темно-сіра зовнішня поверхня лискована.

7. Опуклобока чаша висотою 14,5 см з нахиленою до середини горловиною, що має незначно опуклі стінки товщиною 4-5 мм (рис. 5:5). Діаметр дещо опуклого денця 9,5 см. Глиняна маса темно-сіра, відмулена. Зовнішня поверхня лискована.

8. Опуклобока чарка з незначно нахиленими до середини прямими стінками товщиною 5 мм (рис. 5:7). Вінця із заокругленим

краєм мають діаметр 8 см. Округле у профілі денце незначно увігнуте. Посудина у верхній частині орнаментована вузькою канелюрою. Глиняна маса чорна, відмулена. Зовнішня поверхня лискована.

9. Опуклобока миска з діаметром Г-подібних і дещо потовщених вінець 20,5 см (рис. 5:8), орнаментована двома пружками під зрізом горловини і в основі шийки, а також широкою канелюрою. Декор доповнює хвилеподібна лискована смужка чорного кольору. Діаметр незначно опуклого денця на кільцевому піддоні 8,5 см. Глиняна маса сірого кольору, відмулена. Зовнішня поверхня лискована.

10. Верхня частина ребристої миски з увігнутою горловиною, вінця якої із заокругленим краєм мають діаметр 13 см (рис. 6:4). Товщина стінок 5 мм. Глиняна маса сіра, відмулена. Зовнішня поверхня лискована.

11. Ребриста біконічна миска з діаметром вінець 21 см, край яких заокруглений. Товщина стінок 4-5 мм. Шийка посудини прикрашена горизонтальним пружком (рис. 6:5). Глиняна маса сіра, відмулена. Зовнішня поверхня лискована.

12. Нижня частина ребристої миски, максимальна опуклість тулуба якої становить 15 см (рис. 6:7). Стінки товщиною 5-6 мм. Глиняна маса сіро-жовта, відмулена. Зовнішня поверхня лискована.

13. Ребриста миска з асиметрично сформованим тулубом висотою 8 см і товщиною стінок 5 мм (рис. 6:8). Потовщений край вінець діаметром 18 см заокруглений. Денце діаметром 9 см і товщиною 7 мм пряме, на кільцевому піддоні. Глиняна маса сіра, відмулена. Зовнішня поверхня згладжена.

14. Біконічна опуклобока миска із заокругленим краєм вінець діаметром 26 см (рис. 8:1). Товщина стінок 5 мм. Шийка посудини прикрашена горизонтальним пружком. Під зрізом горловини з внутрішньої сторони проходить вузька канелюра. Глиняна маса сіро-жовта, відмулена. Зовнішня поверхня лискована.

15. Опуклобока біконічна миска висотою 18,5 см з товщиною стінок 5-7 мм (рис. 8:3). Вінця посудини діаметром 24 см прямі, з потовщеним Г-подібним профілем. Рівне дно діаметром 11 см закінчується кільцевим піддоном. Верхня частина миски прикрашена двома паралельними пружками, над нижнім з яких наявна канелюра. Глиняна маса сіро-жовта, відмулена, а зовнішня поверхня лискована.

16. Верхня частина миски з діаметром вінця 24 см (рис. 9:2). Їх потовщений край Т-подібний у профілі і косо зрізаний. Товщина стінок 5 мм. Глиняна маса сіра, відмулена. Зовнішня поверхня лискована і декорована горизонтально нанесеними лискованими смужками темно-сірого і сіро-жовтого кольорів шириною 4-5 мм.

17. Верхня частина широкогорлої опуклобокої чаші з Т-подібним профілем вінця діаметром 22 см і товщиною стінок 4-5 мм (рис. 9:3). Під ними наявна врізна пряма борозенка. Глиняна маса темно-сірого кольору, відмулена, а зовнішня поверхня згладжена.

18. Верхня частина широкогорлої опуклої миски з Т-подібним профілем вінця діаметром 23 см і товщиною стінок 5-6 мм (рис. 12:1). Під зрізом горловини знаходиться неширокий фриз. Глиняна маса сірого кольору, відмулена, а зовнішня поверхня лискована.

19. Середня частина опуклобокої вази з петельчастою ручкою і товщиною стінок 6-8 мм (рис. 12:4). Діаметр посудини становить 32 см. Глиняна маса сіра, відмулена. Зовнішня поверхня лискована.

20. Верхня частина опуклобокої посудини, орнаментованої горизонтально нанесеними канелюрами (рис. 13:6). Потовщений край вінця діаметром 14 см заокруглений. Товщина стінок 4 мм. Глиняна маса сіро-жовта, добре очищена і містить домішку дрібного піску. Зовнішня поверхня згладжена.

21. Уламок вінець горщика з прямою шийкою горловини діаметром 10 см, стінки якої товщиною 5 мм злегка опуклі і декоровані двома горизонтальними пружками (рис. 14:2). Глиняна маса темно-сірого кольору, відмулена, а зовнішня поверхня згладжена.

22. Верхня частина широкогорлої опуклобокої посудини (ліфос ?) з діаметром Г-подібних у профілі вінець 24 см і товщиною стінок 8 мм (рис. 14:11). Зовнішня згладжена поверхня знахідки орнаментована врізними хвилеподібними борозенками. Глиняна маса цеглового кольору містить домішку крупнозернистого піску.

23. Ручка глечика з овальним поперечним перетином (рис. 16:8). Глиняна маса сіра, відмулена. Зовнішня поверхня згладжена.

24. Уламок вінець горщика з діаметром дещо потовщених і заокруглених вінець 15 см (рис. 16:10). Товщина стінок 4 мм. Глиняна маса темно-сіра і містить домішку дрібного піску і подрібненого вапняку. Зовнішня поверхня згладжена.

25. Середня частина опуклобокої чаші діаметром 28 см з товщиною стінок 6 мм (рис. 17:8). Лискована зовнішня поверхня сірого кольору декорована двома паралельними врізними борозенками. Глиняна маса відмулена.

26. Верхня частина опуклобокої миски з потовщеним і заокругленим краєм вінець діаметром 18,5 см. Товщина стінок 5 мм. Глиняна маса сіро-жовта, відмулена. Зовнішня поверхня згладжена (рис. 19:6).

27. Уламок вінець горщика діаметром 16 см з потовщеним і заокругленим краєм вінець (рис. 19:9). Товщина стінок 7 мм. Глиняна маса сіра і містить домішку дрібного піску. Зовнішня поверхня згладжена.

28. Уламок петельчастої ручки глечика (рис. 21:3). Глиняна маса сіра, відмулена. Зовнішня поверхня згладжена.

29. Уламок петельчастої ручки глечика, декорованої трьома

рядями пружків (два по краях, один по центру). Глиняна маса цеглового кольору відмулена. Зовнішня поверхня згладжена (рис. 21:4).

30. Уламок петельчастої ручки глечика з увігнуто-опуклим поперечним перетином (рис. 21:5). Глиняна маса сіра, відмулена. Зовнішня поверхня згладжена.

31. Грузило до ткацького верстата з відбитим верхнім краєм та квадратною у плані основою розміром 8,2 см (рис. 21:6). Стінки виробу ледь опуклі, а висота його збереженої частини складає 10,3 см. Глиняна маса цеглового кольору.

Найбільш кількісну групу знахідок на поселенні Глядки складає глиняний посуд, що за видом керамічної маси і технологією виготовлення відноситься до двох груп: кружального та ліпного. Першу з них, дотримуючись типології кераміки черняхівської культури, розробленої В. Бараном³, можна розділити на дві підгрупи. До однієї з них відноситься посуд, виготовлений із сірої, темно-сірої і сіро-жовтої відмуленої глини, зовнішня поверхня якого старанно згладжена і найчастіше лискована. Це найбільш високоякісна і міцно випалена кераміка, що досить часто прикрашена пружками і канелюрами. Основні форми: миски, горщики, глечики, чаші і вази.

На поселенні Глядки в цій підгрупі кількісно переважають миски (рис.4: 1-6,8; 5: 1,3,4,7,8; 6: 1-9; 7: 1-4,11; 8: 1-3; 9: 1-3; 10: 1,2; 11: 3; 12: 1,3,5,7,8; 13: 3,5,7,10; 14: 1; 15: 2; 16: 1,3,5,7; 17: 2,4,7; 18: 3). Вони в більшості мають середні розміри. Висота повністю реконструйованих посудин становить 9-12 см, діаметр вінець – 10-18 см, дещо – 7-9 см. Відмічено екземпляри дещо більших розмірів, висота яких сягає 14-16 см, діаметр вінець – 20-24 см, дещо – 10-12 см. Серед цих знахідок наявні декілька типів, котрі різняться між собою різним профілем стінок тулуба.

До першої з них відносяться миски з високими та низькими ребристими переломами на лінії переходу бочків у плечики, що

надають посудині симетричних або асиметричних пропорцій. Шийки цих мисок прикрашались одним-двома рядами паралельно нанесених пружків чи канелюр, котрі спорадично виступали у поєднанні. Останні здебільшого вузькі (до 3 мм), хоча інколи їм притаманна ширина до 5-6 мм.

Досить різноманітним для даного типу посуду є профіль краю вінець: косо зрізаний, заокруглений (звичайний або дещо потовщений), гострокінцевий. Часом під зрізом горловини знаходиться пружок.

Денця мисок першого типу майже у всіх випадках сформовані на кільцевому піддоні.

Наступний тип репрезентують екземпляри з плавним переходом бочка в плечики (рис.4: 3,4; 8: 2,3; 10: 2; 11: 7; 16: 1; 17: 4; 18: 3; 19: 6). Миски мають досить плавне профілювання бочка, але вінчик у них в основному більш розхилений назовні, ніж у виробів попереднього типу, косо зрізаний або заокруглений. Денця на кільцевому піддоні, інколи плоскі. Ці посудини прикрашались аналогічними видами декору.

До третього типу відносяться знахідки більш відкритої лійчастої форми з низькими плечиками (рис.4: 1,2,5,6,8; 6: 1,2,5,8; 11: 3). Кількісно вони незначні. Миски мають розхилені назовні потовщені вінця, чітко відділені від бочків плечики, досить виразну шийку, лійчасто звужені донизу стінки, що закінчуються плоским або на кільцевому піддоні денцем.

Четвертий тип репрезентують глибокі миски з широкими горизонтально або косо сформованими Т-подібними вінцями (рис.9: 1-3; 11: 1,5; 16: 3,5,7). В певної їх частини бочок плавно переходить у плечики, в іншій останній відділяються заокругленим ребристим переломом. Денця плоскі або на низькому кільцевому піддоні.

До складу п'ятого типу входять миски-чаші (рис.7: 5; 13: 1,2; 14: 8; 15: 6).

Горщики з поселення Глядки кількісно поступаються

попередньо описаному виду посуду і складаються з двох типів, представлених опуклобокими посудинами з легко розхиленими і потовщеними вінцями, більш-менш чітко окресленими плечиками, з плоским або на кільцевому піддоні денцем (рис.11: 1,2; 12: 2,5,14; 14: 2,4; 15: 9,11; 16: 4; 18: 1,2,4; 19: 7-10; 20: 1,2). Сюди ж відносяться вироби з майже горизонтальними вінцями, помірно змодельованими плечиками, з різко опуклими (приблизно на половині висоти посудини) бочками та з аналогічно сформованими денцями (рис.9 4; 10: 2; 11: 2).

Горщики обох типів на підставі реконструкції окремих екземплярів мають висоту в межах 17-21 см, діаметр вінець – 14-19 см, діаметр донець – 8-12 см. Деякі горщики прикрашені горизонтально нанесеними вузькими канелюрами, борозенками, пружками.

Інші форми кружального посуду першої підгрупи кількісно незначні. Це глечики (рис.12: 10; 17: 3), чаші (рис.4: 7,9; 5: 2,5,6; 6: 10; 13: 5; 14: 3), вази (рис.12: 4; 17: 5), піфоси (рис.7: 6,8; 12: 6,8; 14: 11; 16: 9), кубок (рис.5: 7) і кухлик (рис.17: 5).

Загалом згадана вище кераміка виготовлялась досвідченими майстрами на швидкообертovому крузі і обпаловалась у горнах. Вона фактурою, формами та декором не відрізняється від кружальної продукції черняхівського населення з інших пам'яток, хоча й має певні особливості.

Посуд другої підгрупи відрізняється від попереднього не лише за складом глиняної маси і способом обробки поверхні, а й за призначенням, тобто, він використовувався здебільшого для приготування їжі та збереження припасів. Тому основними за формою в ній стають горщики із шерехатою поверхнею сірого, темно-сірого, сіро-жовтого, коричневого і бурого кольорів, що обумовлено вмістом в кераміці домішок піску і товченого шамоту (найбільш вживані інгредієнти), піску і подрібненого валняку (рис.10: 4; 12: 6; 13: 2,4,6,8; 14: 5,7,8,11; 15: 1,3,5; 16: 6,10; 17: 1,6; 19: 1,3-5,7-10).

Кухонні посудини мають опуклобокий тулуб, невисоку шийку з відігнутих назовні вінчиком із заокругленим і незначно потовщеним, рідше – з карнизоподібним краєм та плоске дно, яким властиві дещо більші розміри, ніж столовим горщикам.

У цій підгрупі наявні уламки піфосоподібних посудин, що використовувались як тара для зберігання сипучих матеріалів (зерно, борошно тощо), а також глечиків.

Ліпний посуд з поселення Глядки, якому належить менше 10 відсотків керамічного комплексу, виготовлений з глини, що містить пісок і подрібнений шамот. Він грубої роботи, слабо обпалений, з горбкуватою поверхнею темно-сірого, коричневого і бурого кольорів. Основною формою є горщик середнього розміру з відігнутих назовні вінчиком із заокругленим краєм, опуклим тулубом і товстим плоским дном. Посудини не орнаментовані.

Під час розкопок знайдено три фрагменти ручок імпортованих амфор (рис.21: 1).

Усі три досліджені споруди становлять периферію поселення (основний масив численних поселенських знахідок – фрагменти посуду, глиняна обмазка стін жител, обпалене каміння вогнищ – знаходиться західніше), розміщені у заплаві ріки, що не характерно для стаціонарних жител. Інших об'єктів, такого ж чи інших типів, у цій частині поселення не виявлено. Розкопані споруди позбавлені основних рис черняхівського житла у цьому регіоні, які є наземними або заглибленими, прямокутної чи підквадратної форми, з вогнищем, глинобитною піччю чи піччю-кам'яною як опалювальним пристроєм, середньою площею 20-50 кв.м.⁴ Досліджені в Глядках об'єкти – округлої, овальної та вісімкоподібної форм, площею 15,3, 123,1 і 71 кв.м, без чітких опалювальних пристроїв. Споруди 2 і 3 по периметру оконтурені рівчаком 0,3-0,6 м завширшки і глибиною 0,15-0,2 м, що не характерно для основних типів черняхівського житла. У тих же будівлях знайдено дещо більшу кількість фрагментів піфосоподібних посудин – глиняної тари насамперед господарського

(зерновики), а не домашнього (кухонний і столовий посуд) призначення.

На наш погляд, об'єкти 1, 2 і 3 – споруди виробничого характеру, є складовою частиною господарсько-виробничої периферії черняхівського селища в Глядках.

Споруда 1 – очевидно, чинбарська яма-чан для зоління чи дублення шкір. На користь такого функціонального визначення свідчать як її розміщення (на віддалі від селища, в наближенні до протічної води – однієї з основних умов проходження процесу вичинки шкіри), так і конструктивні особливості. Насамперед, це більша, ніж у господарських ям, площа – 15,3 кв.м (що цілком відповідає площі шкур дрібної і великої худоби – 2-6 кв.м²). Дно ями, на відміну від споруд 2 і 3, опущене у щільний водовідпірний материк (оглеєна глина) – теж необхідна умова утримання чинбарських розчинів у ямі-чані.⁶ Воно ледь лінзоподібне, опущене в материк на 0,4 м: невелика глибина (“на глибину руки”) характерна для чинбарських чанів – для полегшення частого перекладання шкір з метою рівномірного насичення усієї їх поверхні розчином (золкою, дубником). При вертикальних стінках з трьох сторін, з четвертого боку (сходу) стінка ями плавно похила: можливо, це місце, куди витягували важкі мокрі шкіри (щоб стінка не обвалювалась, її робили похилою – теж конструктивна деталь саме чинбарських чанів).⁷

Споруда 2, ймовірно – будівля виробничого чи загальногосподарського призначення. Це велике, підпрямокутної форми з округлими кутами, ледь заглиблене приміщення зі стінами каркасної конструкції, нижній край яких утоплювався в круговому рівчаку. Яма, діаметром 2,6 м та 0,93 м завглибшки від рівня долівки, у західній частині будівлі – можливо відігравала роль підвального приміщення для збереження припасів. Не виключено, що вона також могла бути і ямою-чаном для проведення мокрих етапів вичинки шкіри. Долівка будівлі, окрім інших господарських потреб (майстерня, комора), могла слугувати також робочою площадкою, на якій розп'яті горизонтально шкіри піддавались механічній обробці. Можливий

теплопристрій у її східній частині використовувався для підтримання загальної температури на робочому місці, підігрівання чинбарських розчинів тощо. Не суперечать такому функціональному призначенню споруди знахідки важків для ткацького верстату (ткацьке виробництво), великих посудин (для збереження зернових продуктів, приготування чинбарських розчинів, утримування складників технологічного процесу вичинки шкіри: золи, вапна, вугілля, поташу, крейди, олії, дьогтю тощо) та остеологічного матеріалу (при шкіробробці широко використовуються частини тіл і внутрішні органи тварин: сало, жир, лій, розкладені печінка й легені; більшість інструментарію – вироби з кістки).⁸

Споруда 3 має вісімкоподібну форму, рівне в обидвох півкрузах дно і загальну площу більше 70 кв.м. На основі виявлених у ній матеріалів її функціональне призначення встановити важко. Однак слід зауважити, що каркасні стіни будівлі опущені в кільцевий рівчак, подібно до відомих з етнографії “зрізків” – кушнірських споруд для вичинки овчин, стіни яких були виплетеними із лози.¹⁰

Будівлі подібні спорудам 2 і 3 з Глядок – так звані юртоподібні – зрідка зустрічаються на поселеннях півдня черняхівської території (Дракуля, Бургунка).¹¹ Це, безумовно, круглі споруди недавніх кочівників, що перейшли до осілого способу життя і освоїли основні принципи будівництва постійних жител.¹² Матеріали з поселень та могильників черняхівської культури Верхнього Побужжя й Середнього Подністров’я вказують на значну присутність тут очевидно осілого сарматського елемента (язиги, алани) – складової групи поліетнічного черняхівського населення.¹³ До того ж, елементу (колишні кочівники), який добре знався на вичинці шкіри (див. функціональну належність окремих об’єктів та округлих споруд в Глядках) і, можливо, зайнятому в нових умовах одним із своїх старих промислів.

Юртоподібні заглиблені споруди, часто з кільцевим рівчаком по периметру, відомі також в більш пізніх культурах зазначеного регіону та на південь від нього (Стецівка, Осипівка, Будище.

Завадівка, Саркел).¹⁴

Загалом, споруди 1, 2 і 3 формують господарсько-виробничий комплекс черняхівського селища Глядки (знахідки ткацьких важків, гострільні бруски, залізні шлаки, чинбарські ями-чани), майстрами на якому були осілі сармати.

Досліджені в Глядках об'єкти закономірно бідні на індивідуальні знахідки, які можуть виступати т. зв. хронологічними індикаторами. Навіть намистина із зеленого скла (глобоїдальної форми з усічено-пірамідальними фасками, за Є.М.Алексеевою¹⁵) датується в межах усієї першої половини I тис. н.е. Хронологічні рамки окремих форм чи типів кераміки важко визначити через відсутність вузьких хронологічних схем для черняхівського посуду. Більш-менш надійним датуючим індикатором в черняхівському керамічному комплексі є кубки – імітації датованих імпортованих посудин, канельовані глечики, 3-ручні вази, амфори, античний столовий посуд. Ці типи кераміки на поселенні Глядки, однак, або зовсім відсутні, або присутні лише у маловиразних фрагментах.

Загалом, посуд з досліджених в Глядках споруд представлений більшістю з відомих типів і форм черняхівської кераміки Дністро-Дніпровського межиріччя і суміжних територій.¹⁶ Це, згідно класифікації Е.О.Симоновича,¹⁷ посудини-сховища (піфоси, зерновики), округлбокі горщики з похилими плічками, горщики-миски, миски закритого (домінують) і відкритого типів, миски-вази з Х-подібними ручками, кухлі, глеки. Їх форми мають аналогії в Центральній Україні і Молдові. Водночас відмітимо відсутність в Глядках форм, характерних для північно-західного варіанту черняхівської культури (тип Черепин-Теремці), за виключенням мисок-ваз з Х-подібними ручками, поширених здебільшого в ареалі пшеворської та вельбарської культур¹⁸. Тобто, посуд з Глядок абсолютно тяжіє до керамічного комплексу Середнього Подніпров'я – Молдови – Північно-Західного Причорномор'я. Загалом він датується III-IV ст. н.е.

Враховуючи малу частку (10%) ліпного посуду в досліджених

спорадах (на ранньому етапі черняхівської культури в регіоні відсоток посуду, зробленого від руки, значно більший, але з її розвитком у середині IV ст. його кількість зменшується до кількох відсотків), відсутність тут найбільш ранніх типів черняхівського посуду, наприклад, банко-яйцеподібних горщиків – кумпфів, у т.ч. із спеціально ошершавленою (рустованою) поверхнею, малу кількість ранніх мисок відкритого типу, що походять із ареалу колишньої зарубинецької культури тощо, і, водночас, малий відсоток посуду (у т.ч. й столового) із шерехатою від виступаючих зерен піску поверхнею (у другій половині IV ст. відсоток такого посуду досягає 80-100 %), керамічний комплекс з черняхівського поселення в Глядках можна датувати першою половиною – серединою IV ст. н.е.

Підводячи підсумки робіт на поселенні Глядки вкажемо на наступне:

1. Розкопками продовжено вивчення черняхівських старожитностей у верхній течії Південного Бугу – найменш дослідженого регіону на території Хмельниччини.

2. Поселення належить до невеликих за площею (до 3 га) селищ і знаходиться в топографічних умовах, характерних для черняхівської культури.

3. Відкриті тут споруди мали, очевидно, господарське та виробниче призначення.

4. Важливою категорією знахідок є кераміка, серед якої столовий посуд домінує з високим відсотком. Натомість доля ліпних посудин є незначною. Всі форми кружального посуду поселення знаходять широкі паралелі серед аналогічних виробів черняхівської культури Дністро-Дніпровського межиріччя.

5. Численні знахідки посуду, імпортованих уламків амфор і скляної намистини дозволяють датувати поселення Глядки першою половиною – серединою IV ст. н.е.

1. Винокур Черняхівська культура: витоки і доля. - Кам'янець-Подільський: Абетка; Ойом, 2000. - С. 5.

2. Баран В.Д. Черняхівська культура (за матеріалами Верхнього Дністра і Західного Бугу). - Київ: Наукова думка, 1981. - 263 с.; Винокур І. Черняхівська культура... - 376 с.; Магомедов Б.В. Черняховская культура Северо-Западного Причерноморья. - Киев: Наукова думка, 1987. - 111 с.

3. Баран В.Д. Черняхівська культура... - С. 78-94.

4 Винокур І.С. Історія та культура черняхівських племен Дністро-Дніпровського межиріччя II-IV ст. н.е. - Київ: Наукова думка, 1972. - С.55-61; Винокур І., Горішний П. Бакота. Столиця давньоруського Пониззя – Кам'янець-Подільський, 1994. - С.48-64, рис.9-59

5. Шрамко Б.А. Обработка кожи в Скифии // Проблемы археологии Поднепровья III-I тыс. до н.э. - Днепропетровск, 1984. - С.149

6. Войнаровський В. Стационарні археологічні артефакти виробництва шкіри // Археологічні студії. Вип.1 - Київ-Чернівці, 2000. - С.63

7. Там же, рис.2,4

8. Turnau I. Garbarstwo na ziemiach Polskich w XVI-XVIII wieku – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1975. - 134 s.; Горинь Г.Й. Шкіряні промисли західних областей України (друга пол. XIX – поч. XX ст.). - Київ: Наукова думка, 1986. - С.8-38

9. Войнаровський В. Чинбарство у Північній Буковині в пізньоримську добу: артефакти, технологія, рівень спеціалізації // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Том ССXXXV. - Львів, 1998. - С.286-304, мал. 1,4,5

10. Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології. - Київ: Наукова думка, 1995. - С.72

11. Гудкова А.В. Фокеев М.М. Поселенис первой половины I тыс. н.э. на степной речке Дракуля (низовья Дуная) // Северное Причерноморье. - Киев: Наукова думка, 1984. - С.63-73; їх же: Сармати і черняхівська культура в Буджаському степу // Археологія південного заходу України. - Київ: Наукова думка, 1992. - С.93-99; Магомедов Б. Черняховская культура. Проблема этноса. - Lublin, 2001. - С.22, рис.10

12. Плетнева С.А. От кочевий к городам // МИА. - 1967. - Вып. 142. - С.57

13. Винокур І.С. Історія лісостепового Подністрів'я та Південного Побужжя від кам'яного віку до середньовіччя. - Київ-Одеса, 1985. - С.55-58; Винокур І. Черняхівська культура: витоки і доля. - Кам'янець-Подільський, 2000. - С.263-264

14. Приходнюк О.М. Археологічні пам'ятки Середнього Придніпров'я VI-IX ст. н.е. - Київ: Наукова думка, 1980. - С.24-25, рис.6; його ж: Новые данные о пеньковской культуре в Среднем Поднепровье // Раннеславянский мир. Материалы и исследования. - М., 1990. - С.75; Белецкий В.Д. Жилища Саркела-Белой Вежи // МИА. - 1959. - 75. - С.41-42, рис.6.

15. Алексеева Е.М. Античные бусы Северного Причерноморья // САИ. - 1975. - Вып. П1-12. - С.14, табл.1:10.

16. Никитина Г.Ф. Анализ археологических источников могильника черняховской культуры у села Оселивка. -Москва: Наука., 1995. -С.38-59; Винокур І. Черняхівська культура: витоки і доля... -С.82-122; Магомедов Б. Черняховская культура. Проблема этноса... -С.45-66
17. Симонович Е.О. Черняхівські горщики Подніпров'я // Археологія.-1981.-36.-С.41-53; його ж: Черняхівська кераміка Подніпров'я // Археологія.- 1983.-43.-С.26-42.
18. Магомедов Б. Черняховская культура. Проблема этноса... -С.49-50.

І Л Ю С Т Р А Ц І І

6. Валерійський І. Східноєвропейські архітектурні традиції в українській архітектурі. Київ: Київський національний університет імені Шевченка, 2006. С. 61.

7. Там же, рис. 14.

8. Тимоні І. Освітливо-педагогічні функції в XVI-XVII століттях - Успенська церква в Києві - Київ: Київський національний університет імені Шевченка, 1975. - 136 с.; Герасим Г. П. Шкільні будівлі на західній Україні (архитектура XIX - поч. XX ст.) - Київ: Наукова думка, 1984. - С. 4-22.

9. Волондєвський В. Членик-голу у Палатині Пруссії та його вплив на архітектуру, економіку, рівень спеціалізації // Збірка Наукового товариства ім. Шевченка. Том CCXXXV. Львів, 1998. - С. 286-304, мал. 1-3.

10. Волондєвський В. Ступінь культурної ступінь та архітектури // Київ: Наукова думка, 1995. - С. 72.

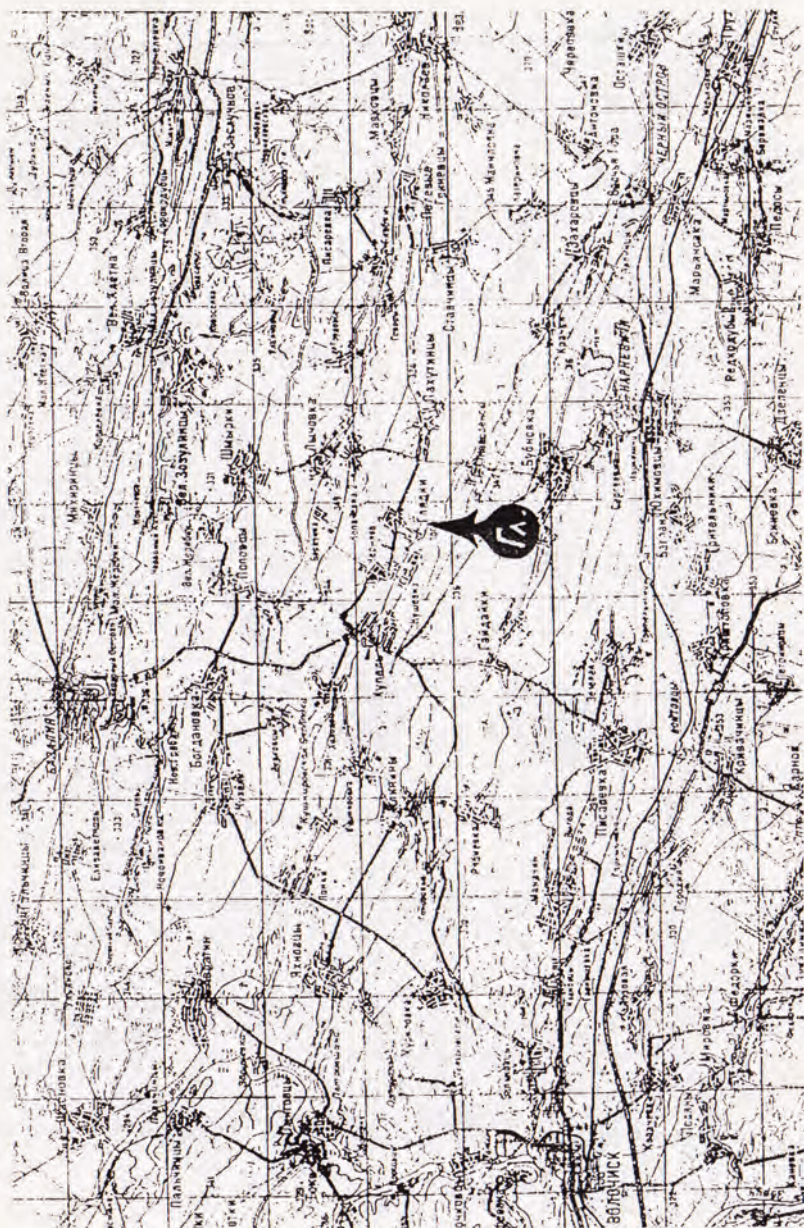
11. Гукіла А. В., Фольва М. М. Покровська церква в містечку Імша, н. з. на східній межі Пруссії (район Дунаїв) // Северний Провансальський - Київ: Наукова думка, 1994. - С. 63-73; Бажо С. Рішення червонокишечної культури в будівництві ступу // Архітектурна спадщина України - Київ: Наукова думка, 1992. - С. 93-99; Математик Б. Червонокишечна культура. Проблеми стилю. Київ, 2001. - С. 22, рис. 10.

12. Пастернак С. А. Отчужденіє крестів // ММА, - 1962. - Вып. 141. - С. 17.

13. Вишкур І. С. Історія реставрації Покровської та Палатинської Покрови від кам'яного віку до середньовіччя. - Київ-Одеса, 1995. - С. 51-53; Вишкур І. Червонокишечна культура в архітектурі. - Київ-Одеса-Полтавський, 2000. - С. 263-264.

14. Прокопів О. М. Археологія і пам'ятки Середнього Провансу в VI-X ст. н. е. Київ: Наукова думка, 1950. - С. 24-25, рис. 4; Волондєвський В. Південно-західна культура в Середньому Провансі // Галицький вісник. Матеріали дослідження. - М., 1996. - С. 75; Волондєвський В. Д. Життя Середнього Провансу в VII-X ст. н. е. - Київ: Наукова думка, 1995. - С. 41-42, рис. 6.

15. Алексєєва Е. М. Антична Фрагія Северного Провансу // САИ - 1978. - Вып. 13-15. - С. 11, табл. 110.

Карта місцезнаходження поселення Глядки-І.

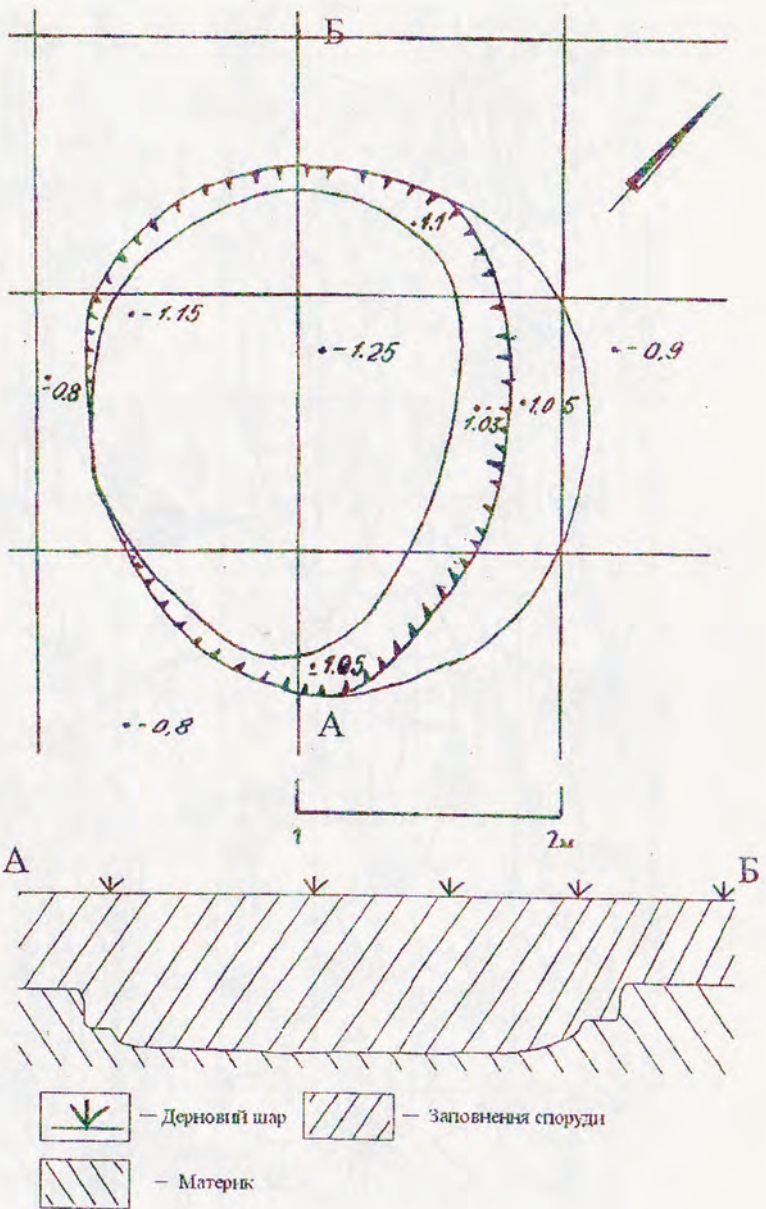

Рис. 1. Глядки-І. План і профіль споруди № 1.

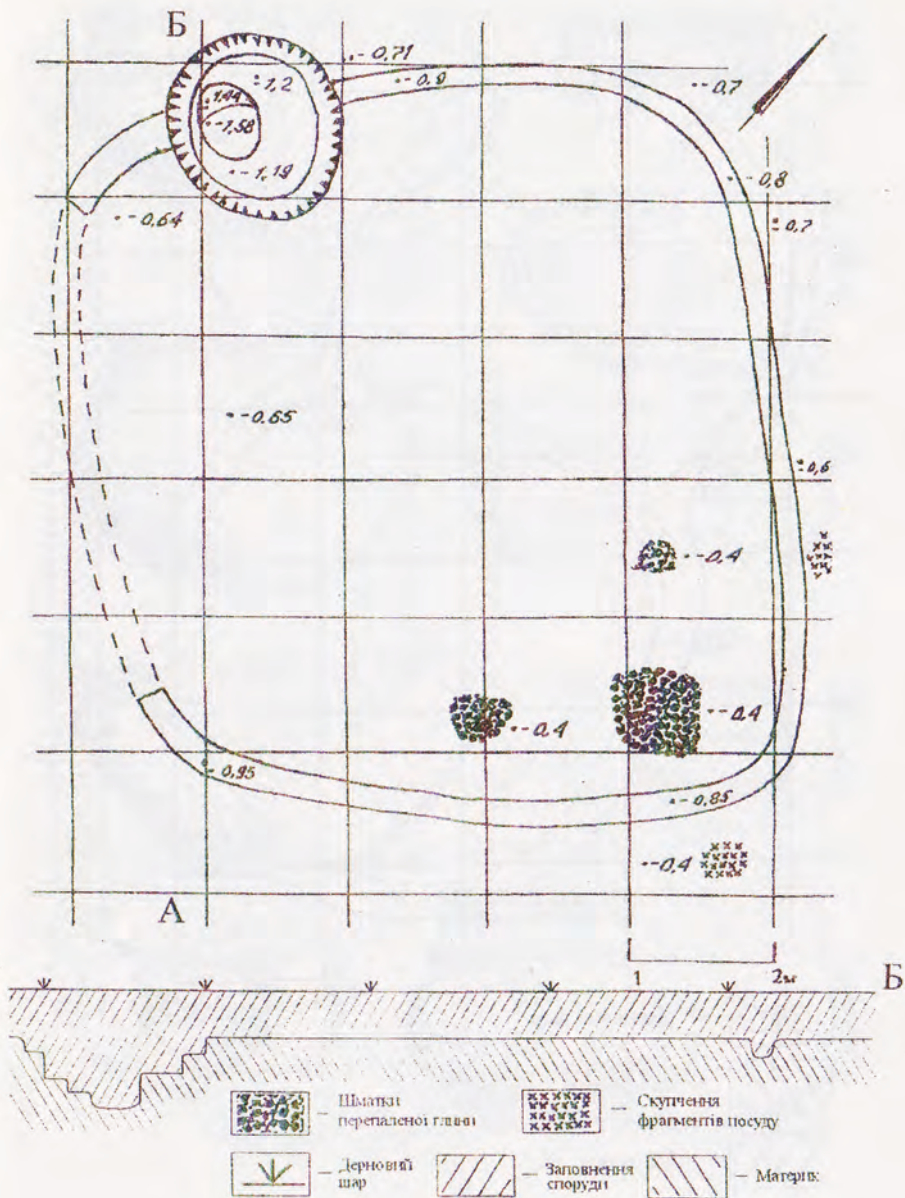

Рис. 2. Глядки-І. План і профіль споруди №2.

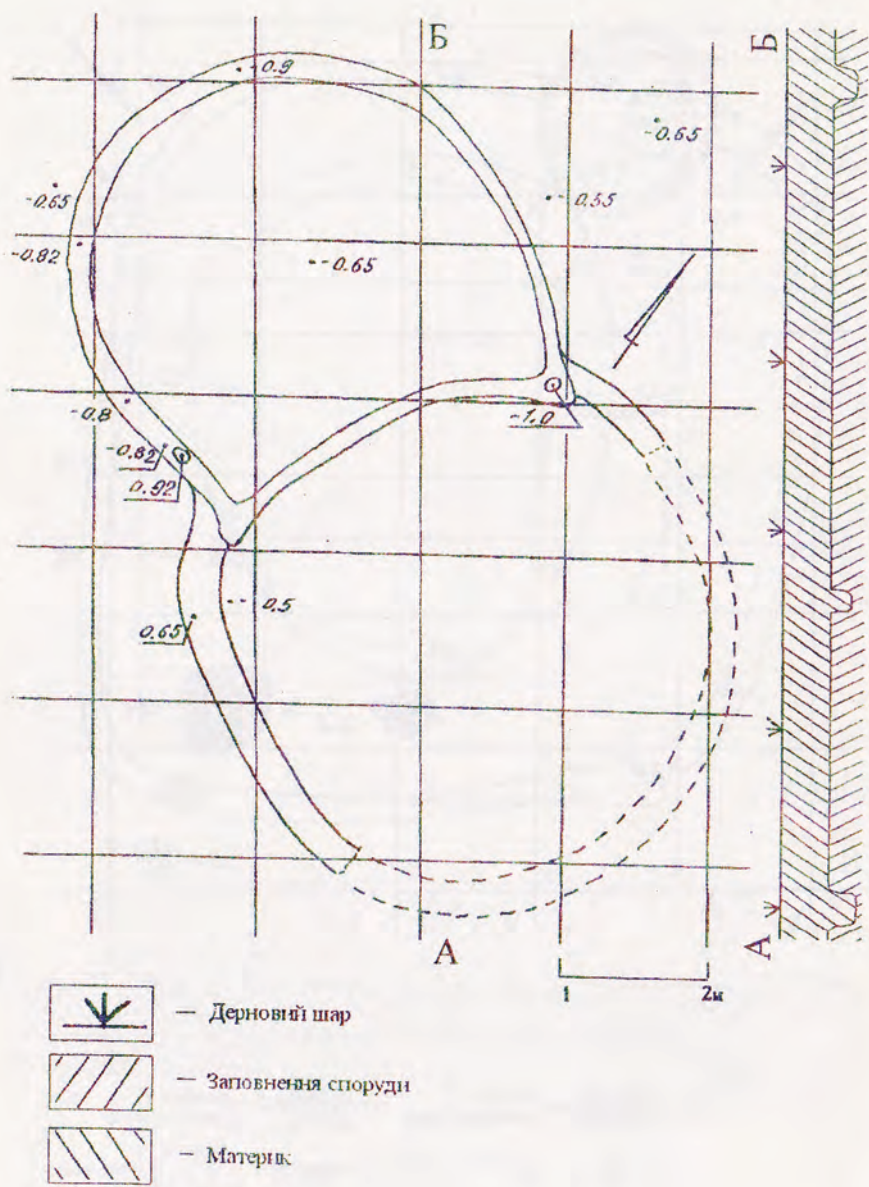

Рис. 3. Глядки-І. План і розріз споруди №3.

Рис. 4. Глядки-I. Кераміка.

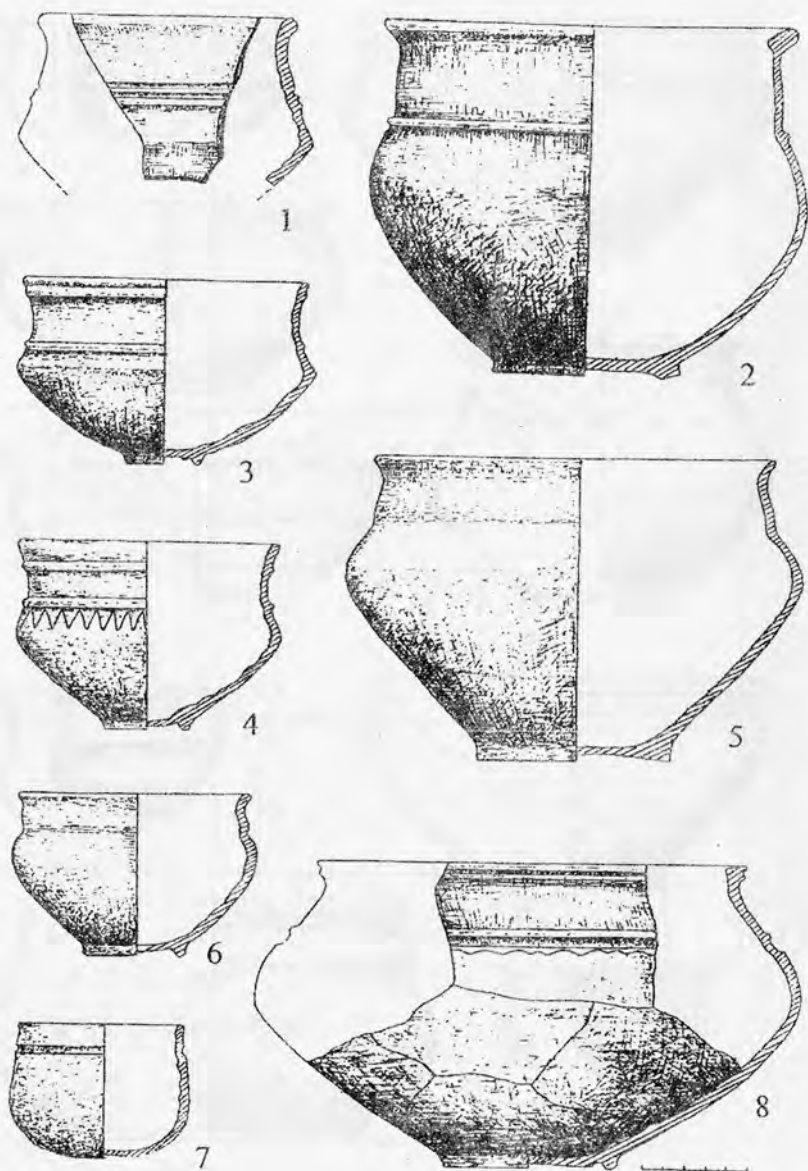

Рис. 5. Глядки-I. Кераміка.

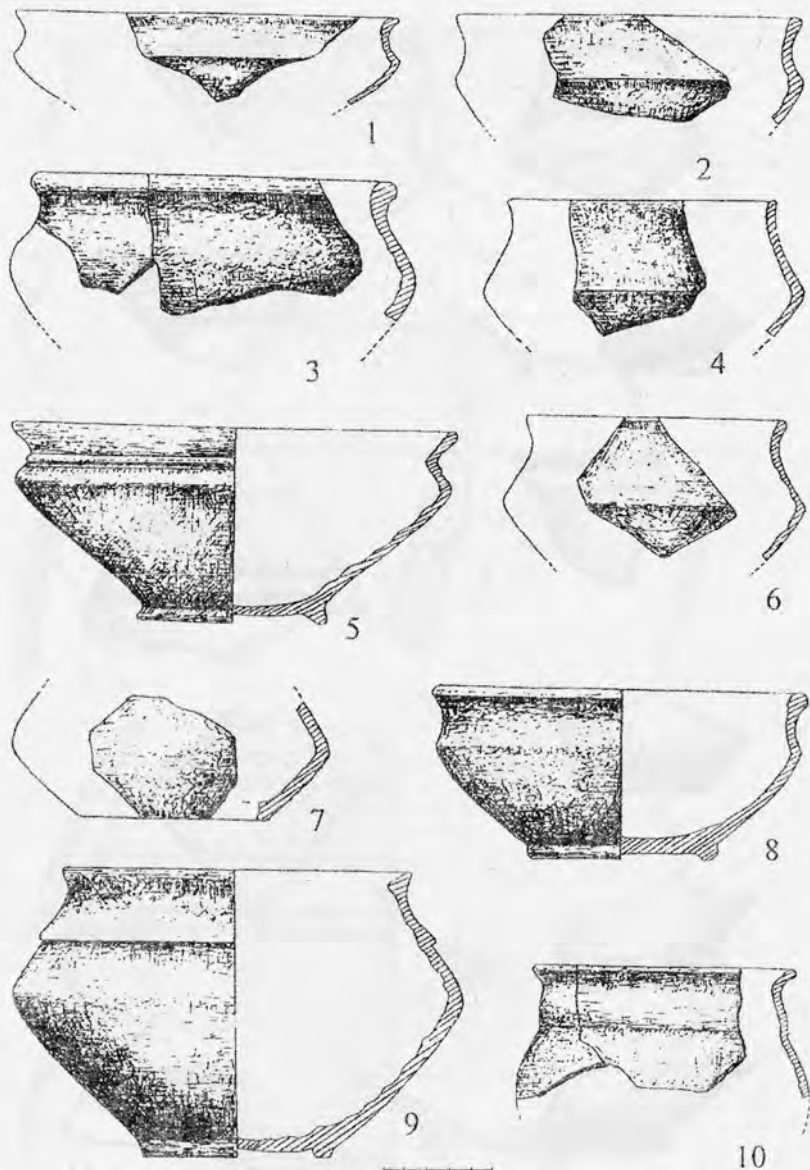

Рис. 6. Глядки-І. Кераміка.

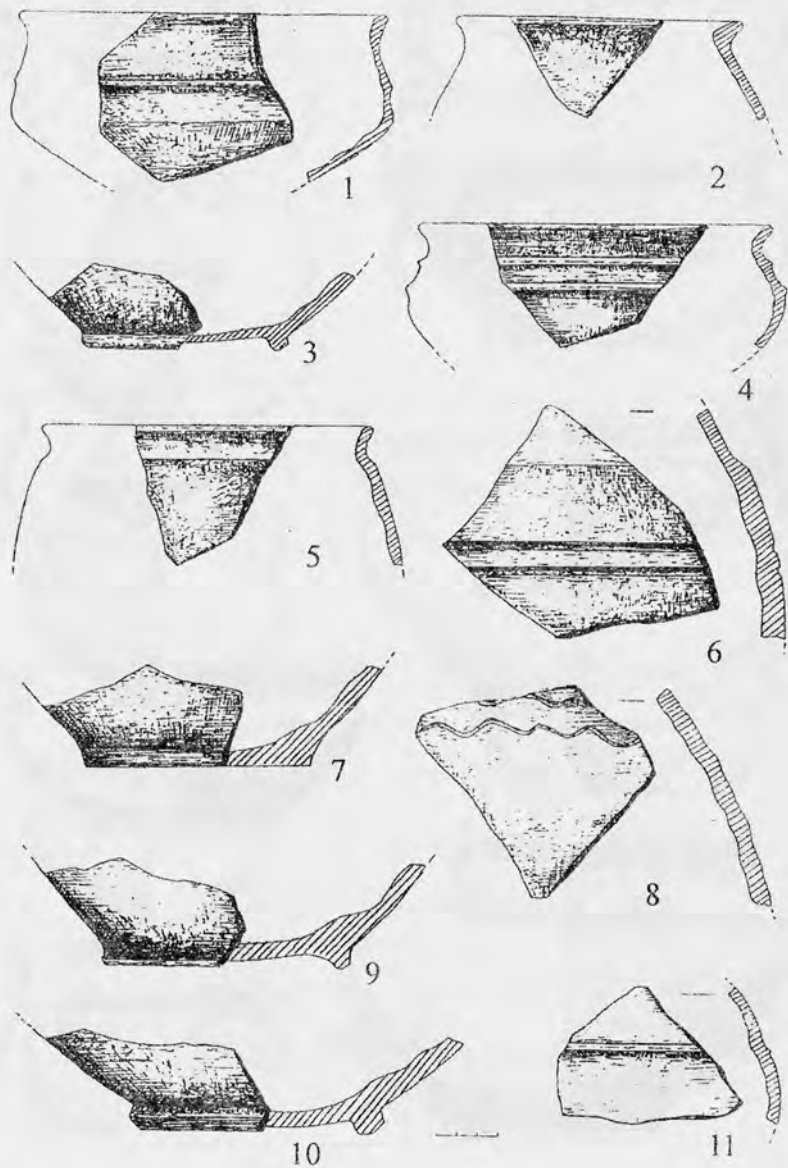

Рис. 7. Глядки-I. Кераміка.

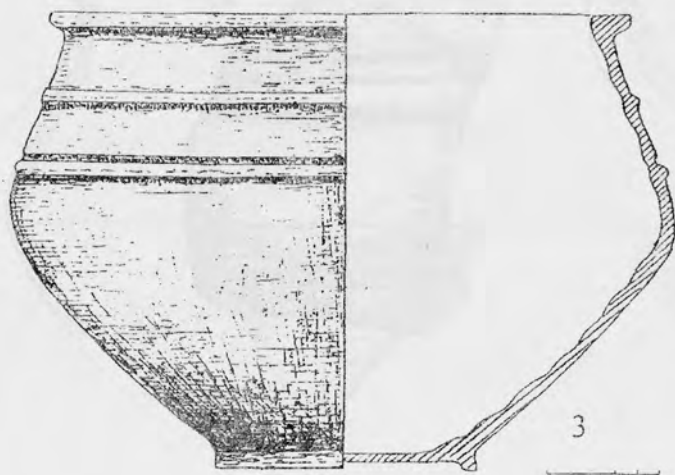
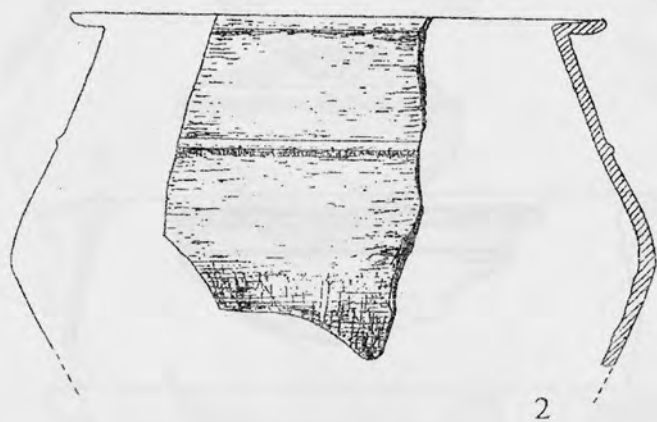
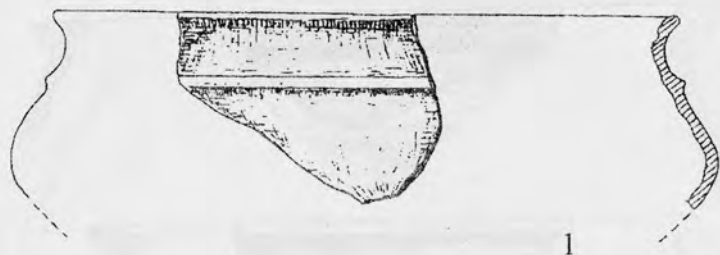

Рис. 8. Глядки-І. Кераміка.

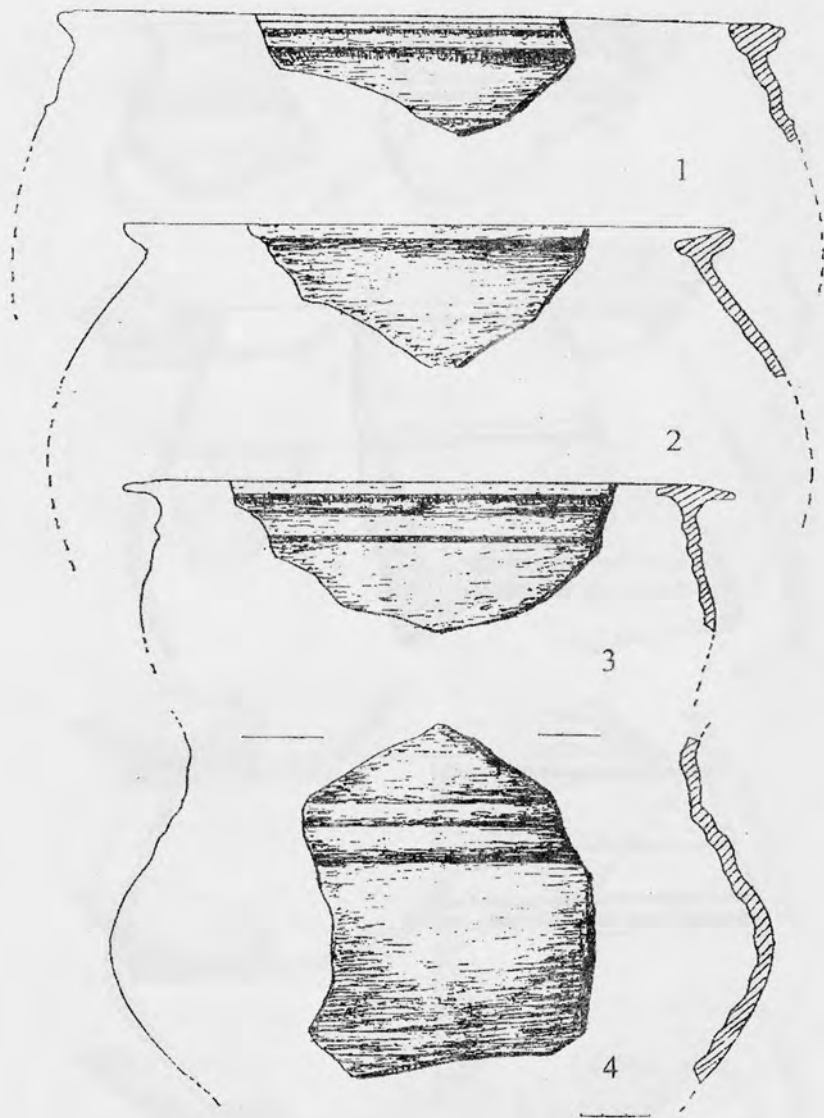

Рис. 9. Глядки-І. Кераміка.

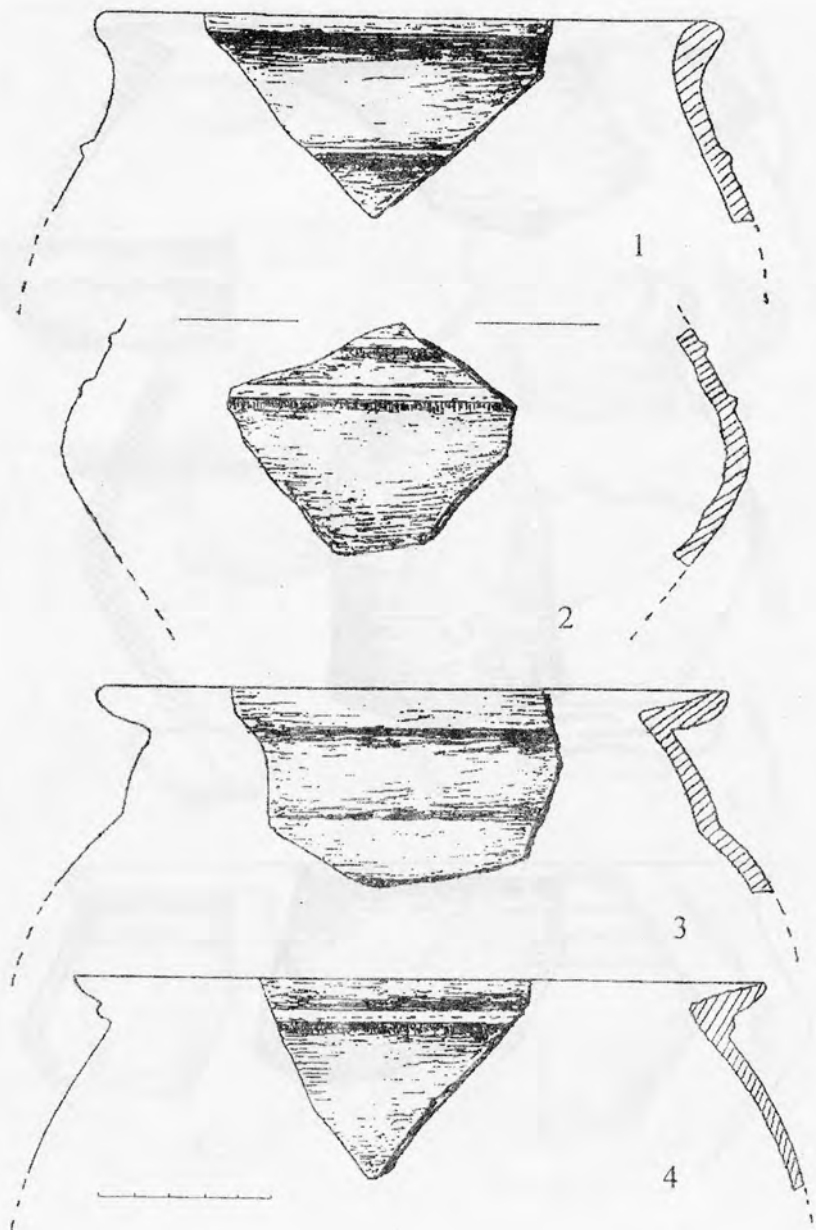

Рис. 10. Глядки-І. Кераміка.

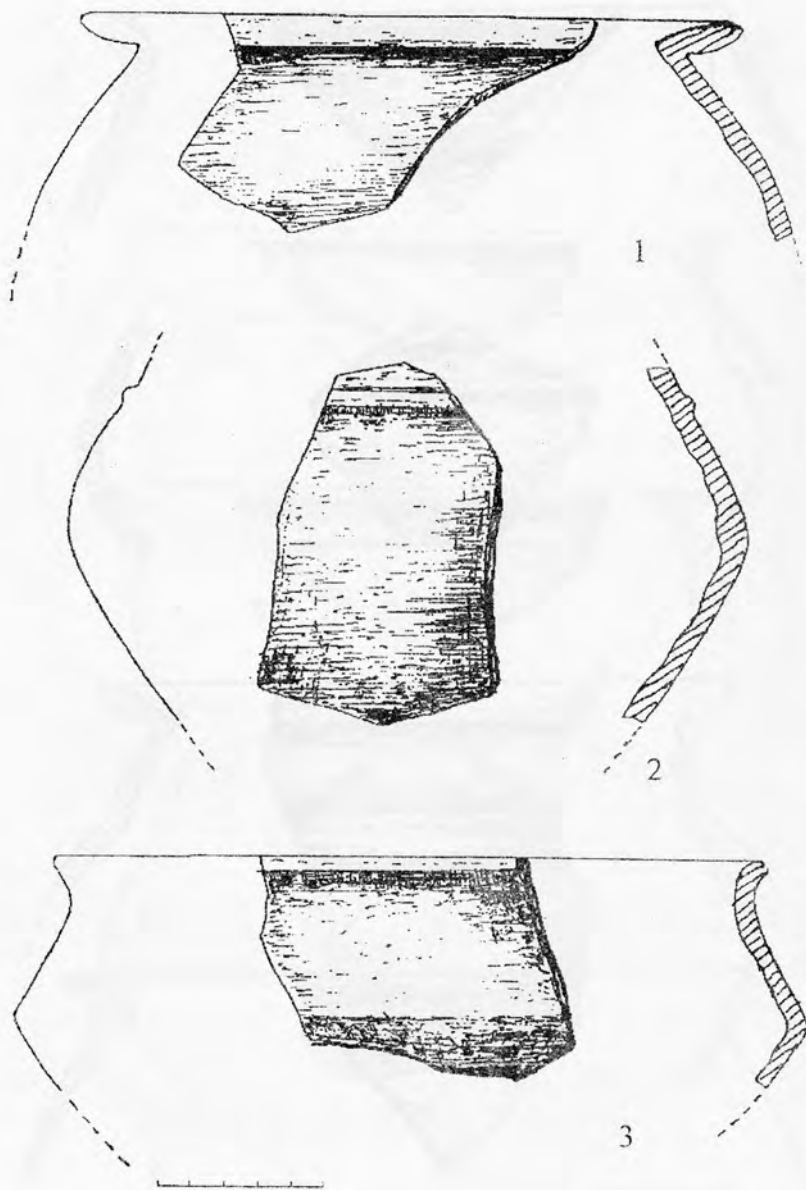

Рис. 11. Глядки-І. Кераміка.

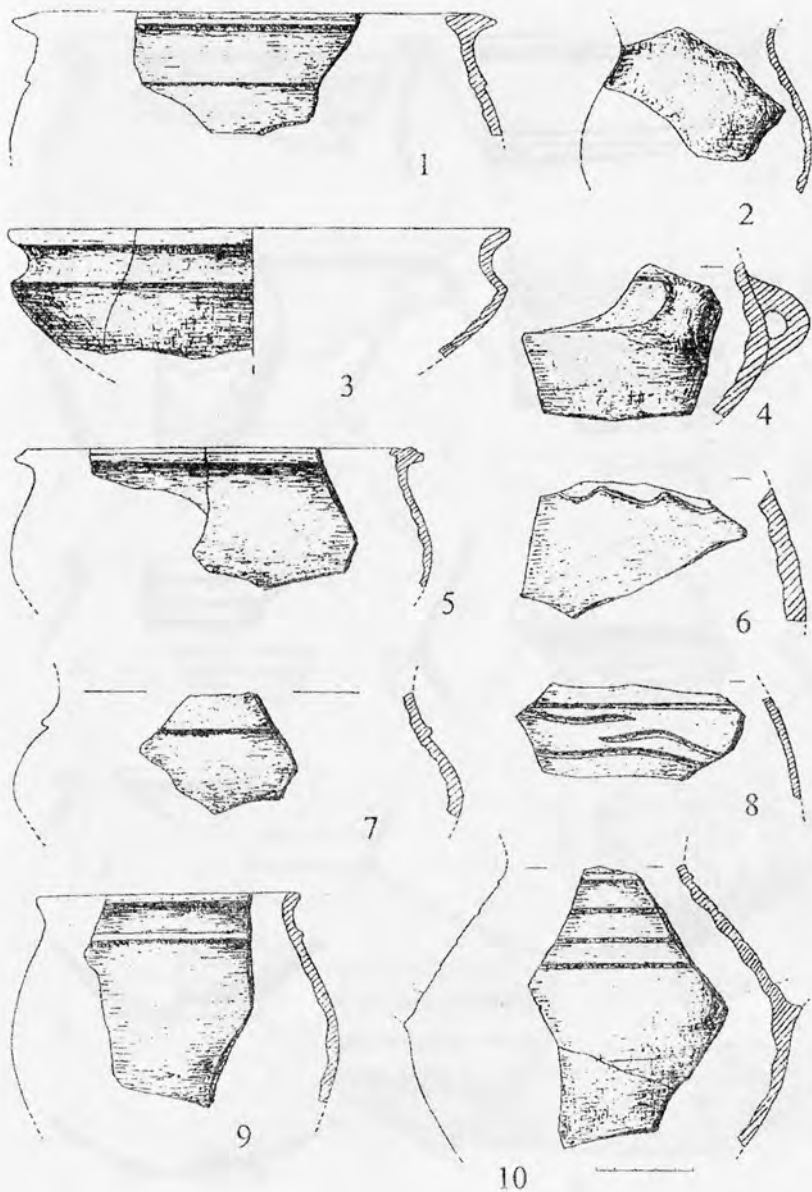

Рис. 12. Глядки-І. Кераміка.

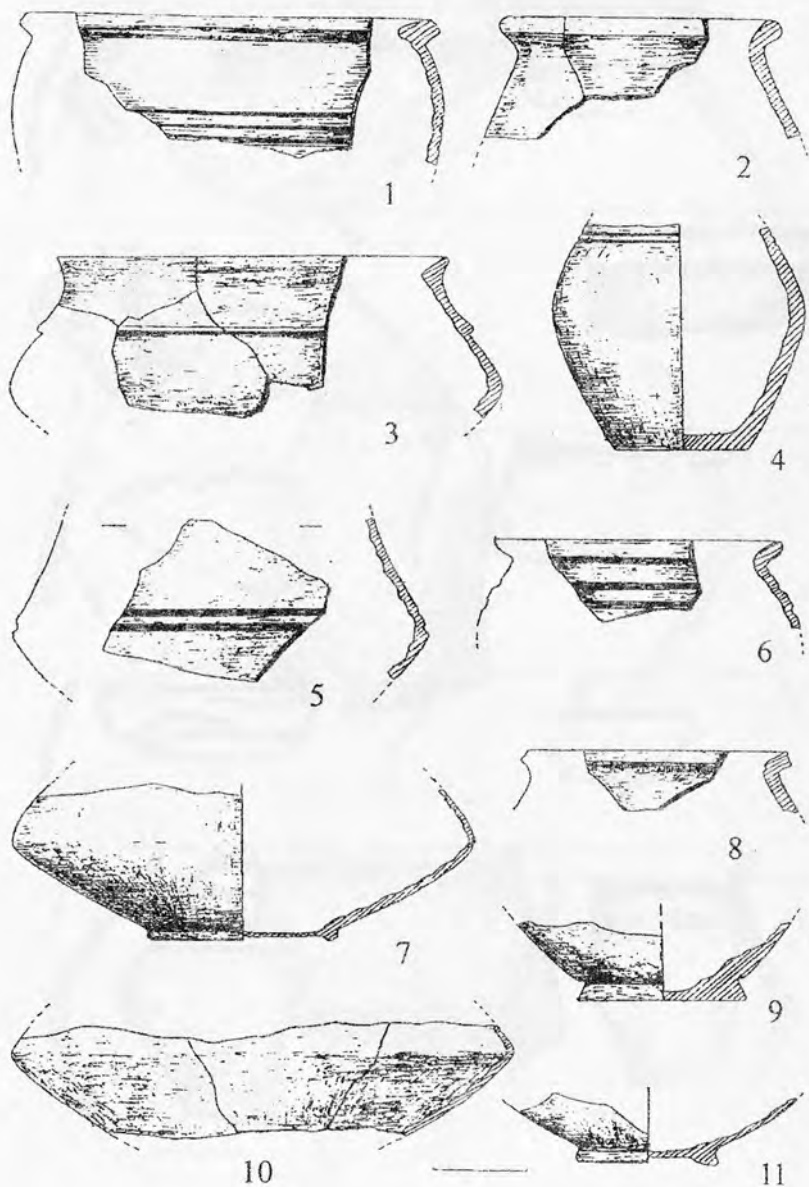

Рис. 13. Глядки-І. Кераміка.

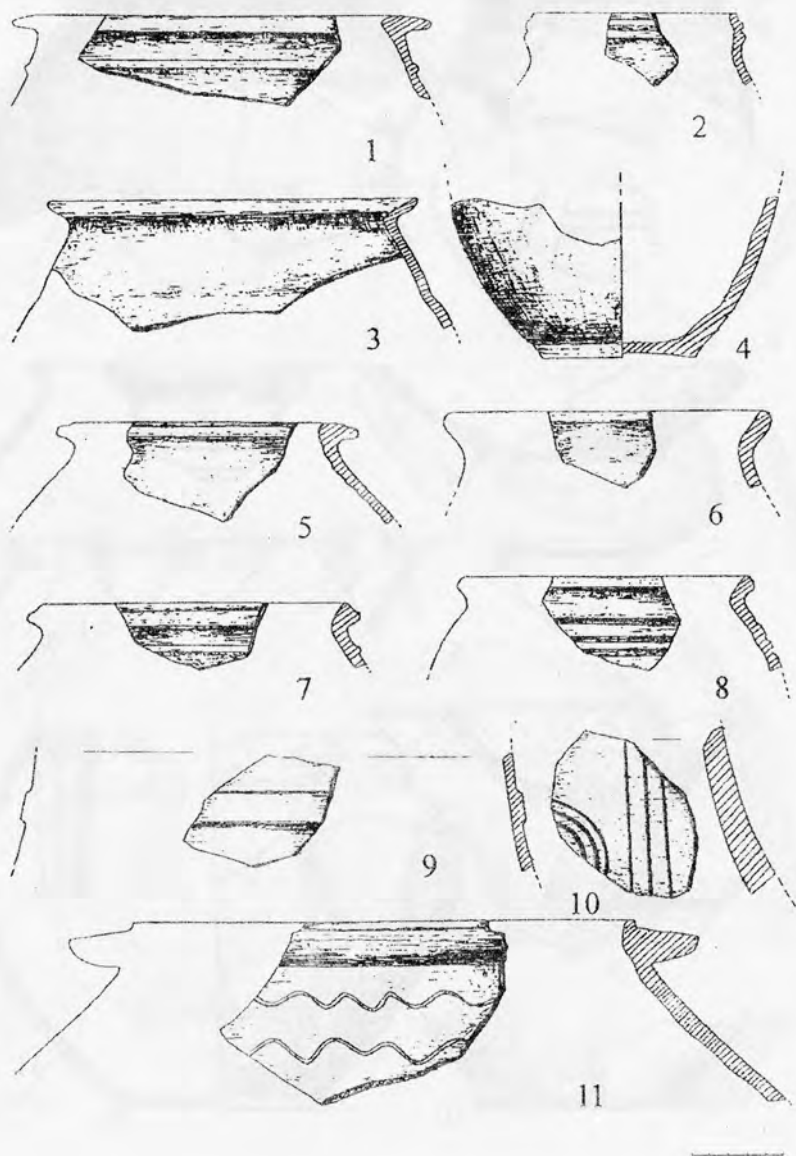

Рис. 14. Глядки-I. Кераміка.

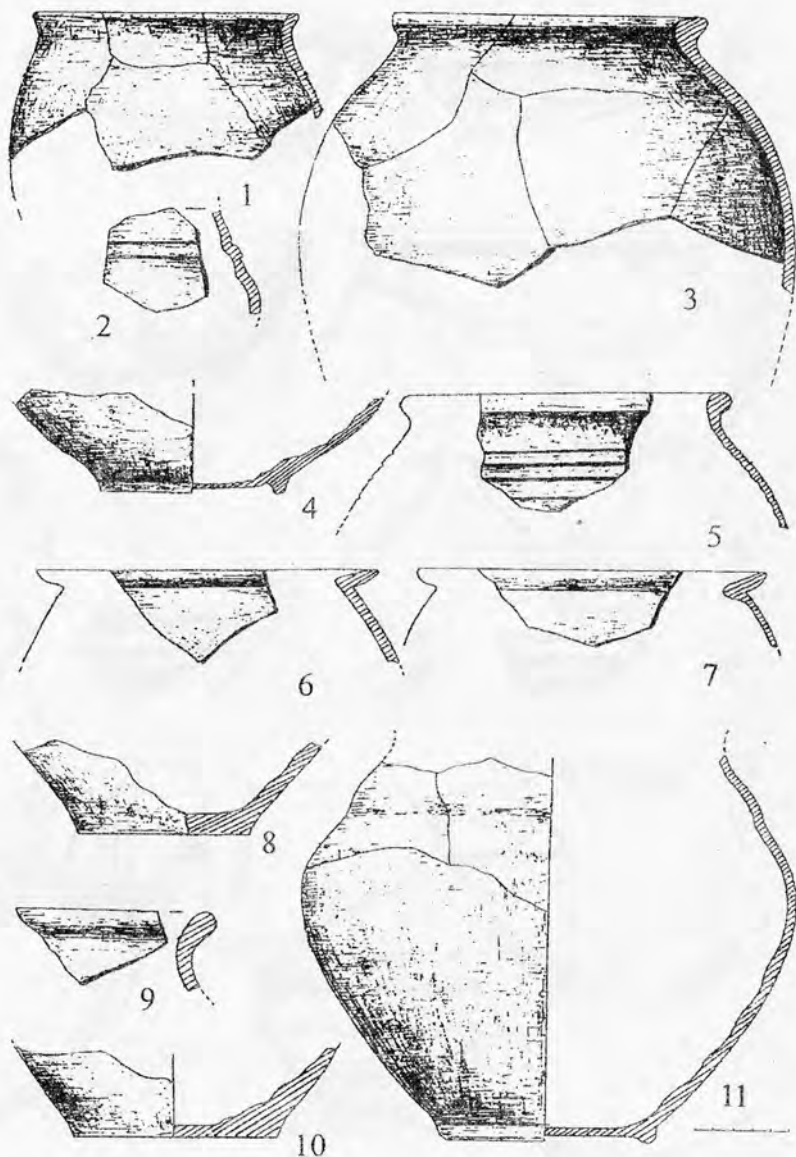

Рис. 15. Глядки-І. Кераміка.

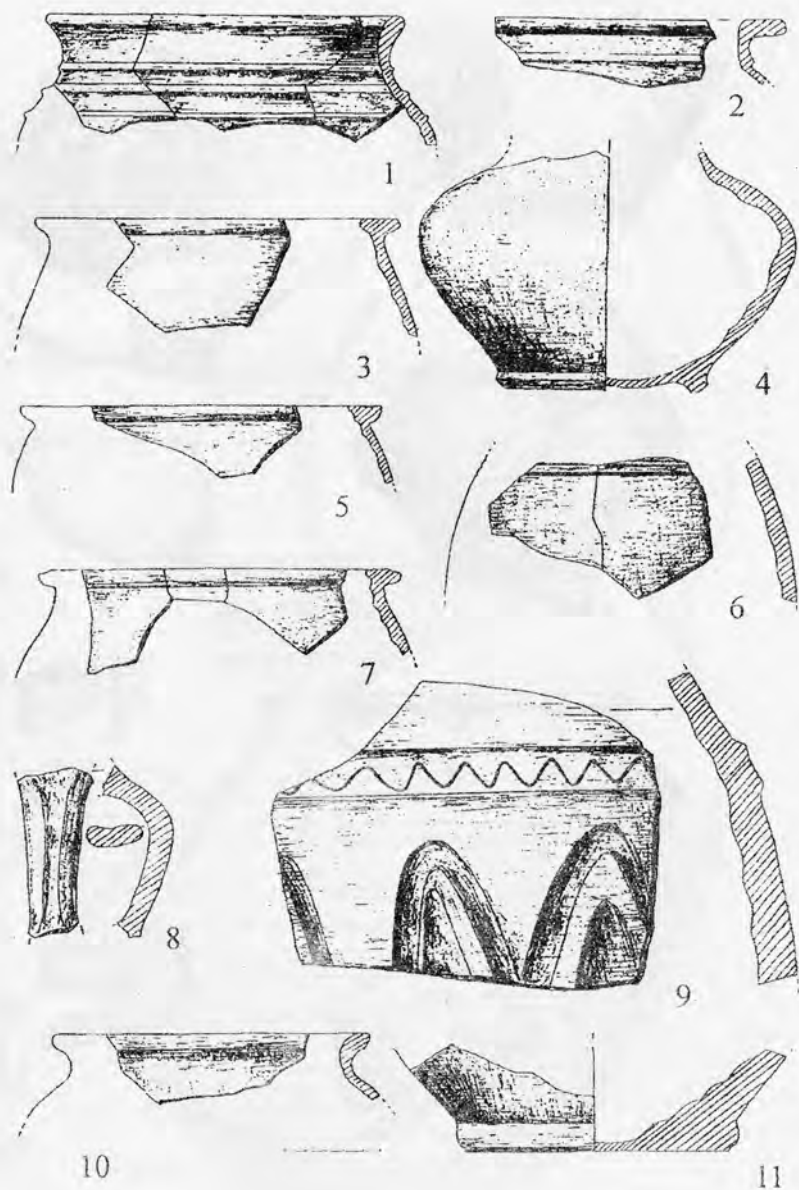

Рис. 16. Глядки-І. Кераміка.

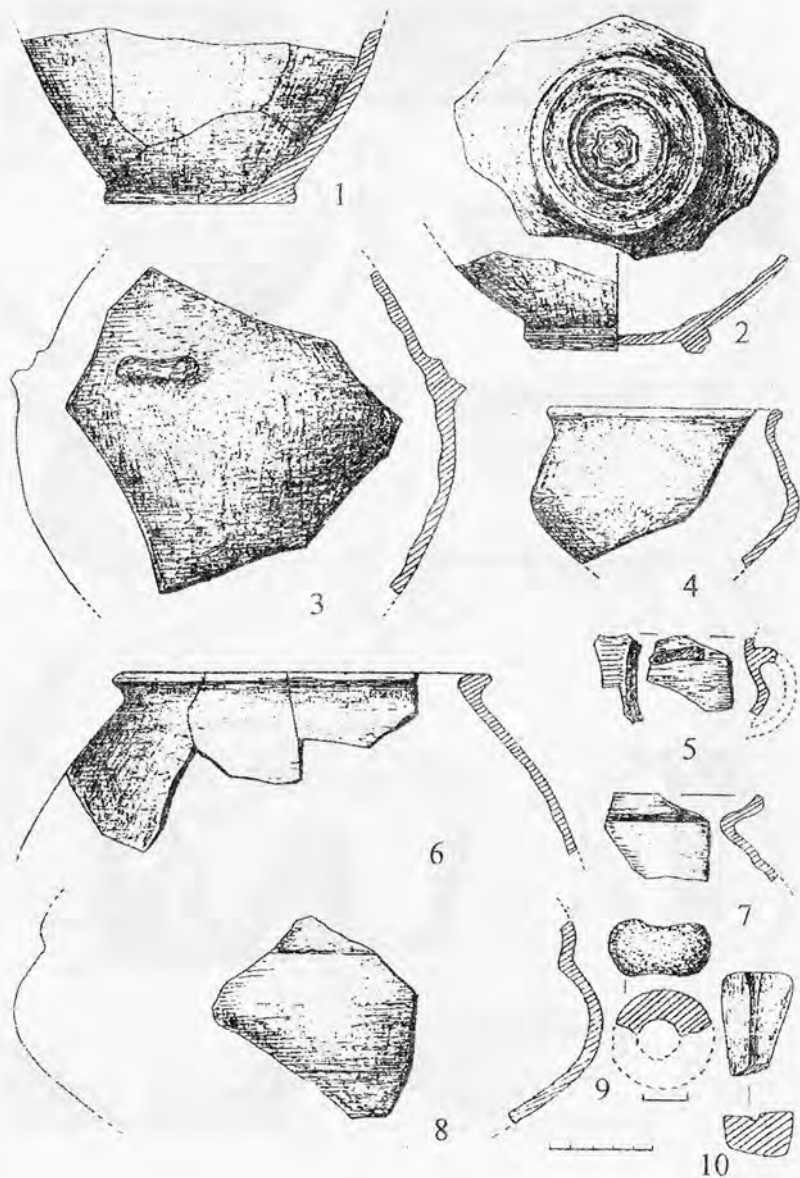

Рис. 17. Глядки-І. Фрагменти посуду - 1-8, вироби з каменю - 10 та скла - 9.

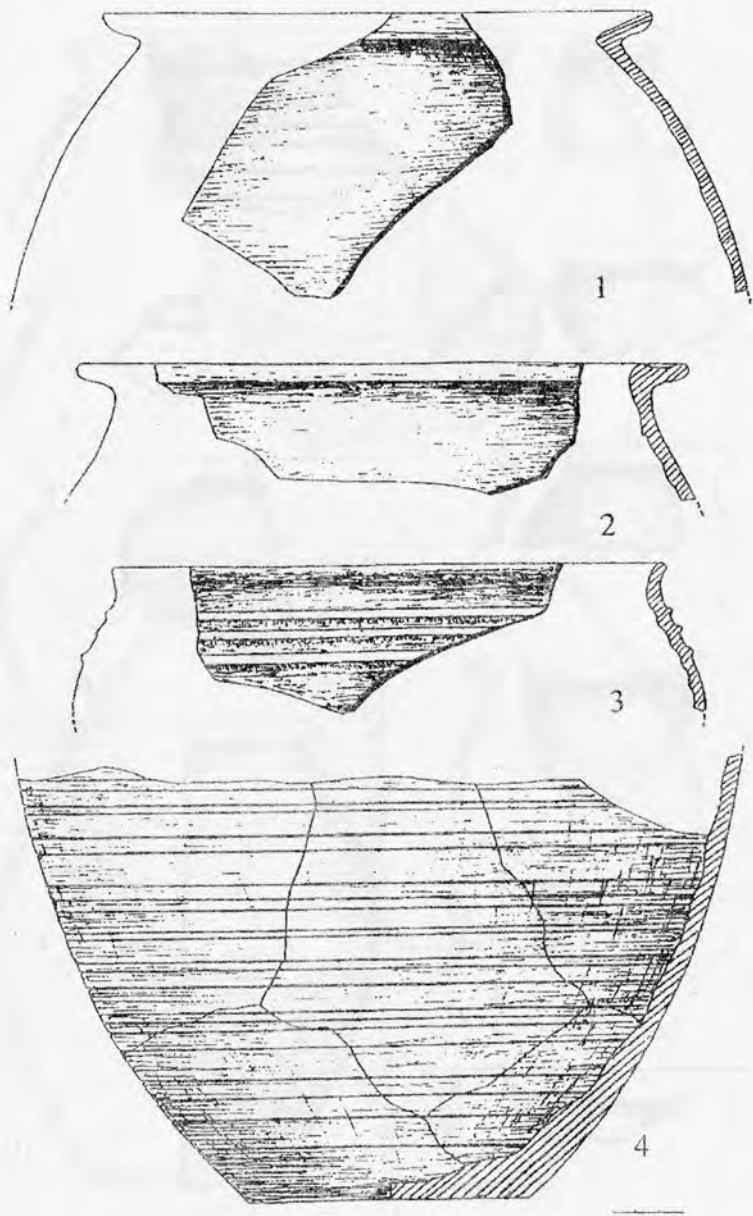

Рис. 18. Глядки-І. Кераміка

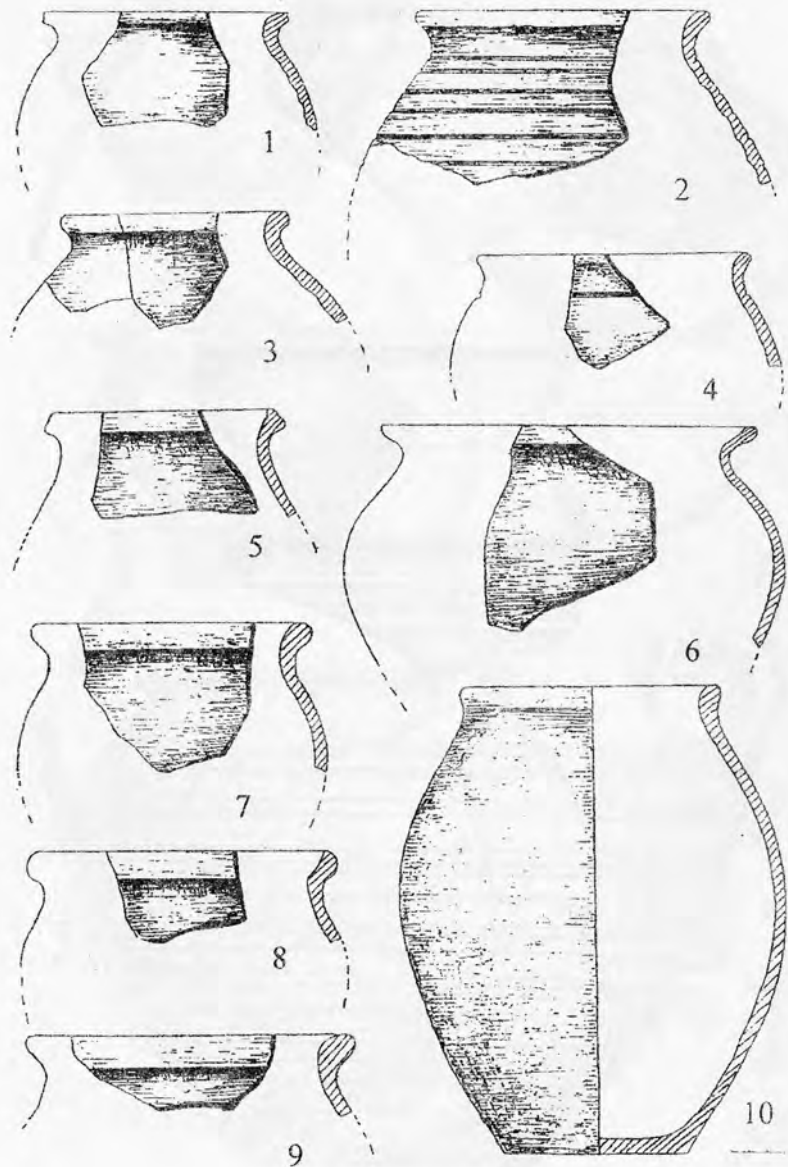

Рис. 19. Глядки-І. Кераміка.

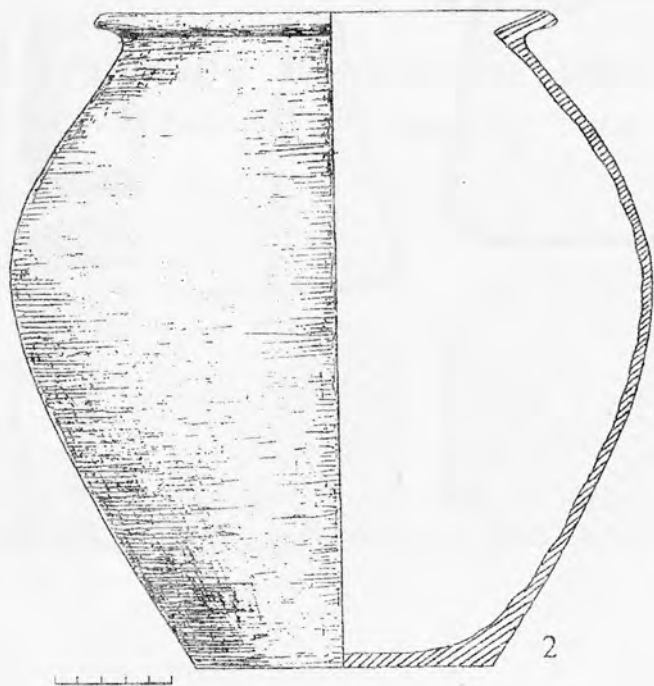
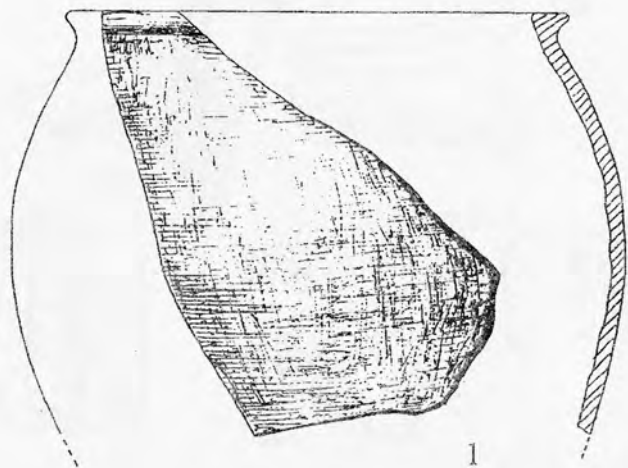

Рис. 20. Глядки-І. Кераміка.

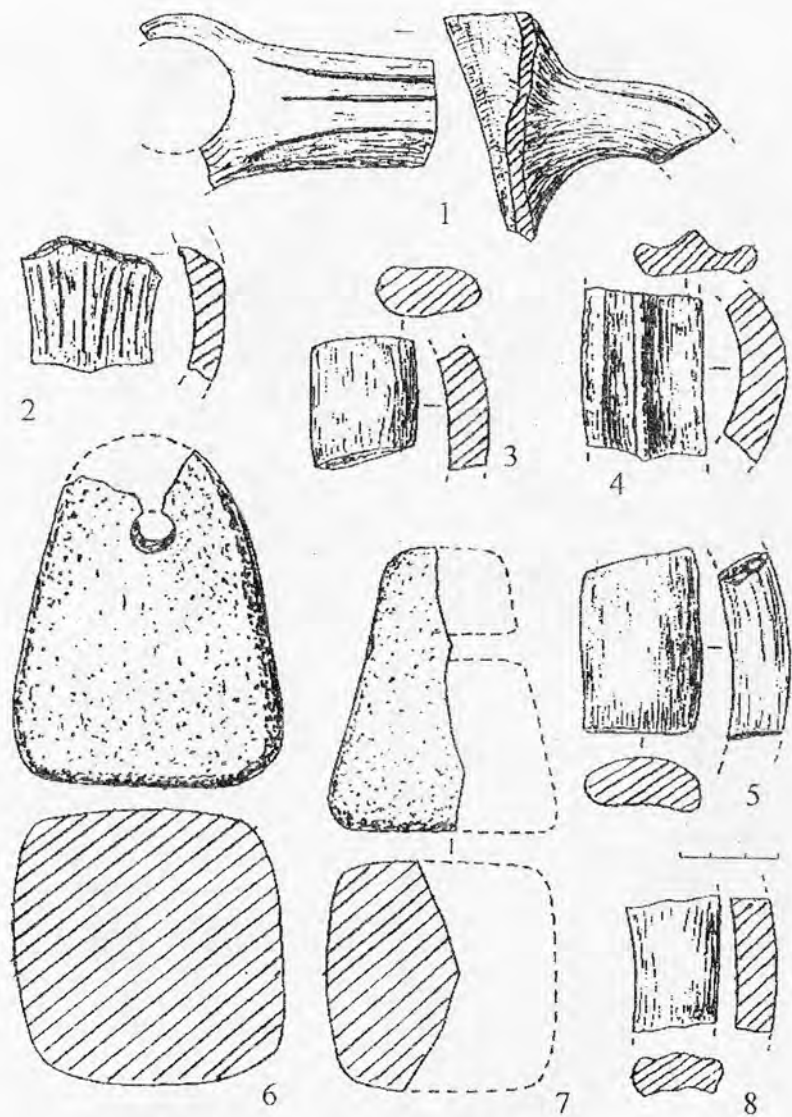

Рис. 21. Глядки-І. Кераміка.

Наукове видання

ВІТАЛІЙ КОНОПЛЯ, ВІКТОР ВОЙНАРОВСЬКИЙ, ЯРОСЛАВ ОНИЦУК

**Черняхівське поселення Глядки
у верхів'ї Південного Бугу**

Здано до друку 23.01.2004. Формат 60x84/16. Папір
офсетний. Умов. друк. арк. 2,6. Тираж 200 прим.

Віддруковано з готових оригіналів.

Видавництво «Новий час».

м.Львів, пл. Ринок,6.